

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Poznań, dnia 6 lutego 2024 r.

Poz. 1507

UCHWAŁA NR LXIV/487/2024 RADY GMINY GRODZIEC

z dnia 25 stycznia 2024 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Grodziec na lata 2024-2027

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 40 z późn. zm.) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.) Rada Gminy Grodziec uchwala, co następuje.

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Grodziec na lata 2024-2027”, zaopiniowany pozytywnie przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Grodziec.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący
Rady Gminy Grodziec
(-) Zenon Olejniczak

Załącznik do uchwały Nr LXIV/487/2024
Rady Gminy Grodziec
z dnia 25 stycznia 2024 r.

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY GRODZIEC
NA LATA 2024 – 2027**

GRODZIEC 2024

SPIS TREŚCI str.

Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	5
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	12
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	12
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	13
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	22
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	22
5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030.....	22
5.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.).....	24
5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	25
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	26
5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku.....	26
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego ...	27
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego.....	31
5.2.4. Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego.....	32
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	33
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków.....	33
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	34
6.3. Zabytki ruchome.....	36
6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe).....	37
6.5. Zabytki archeologiczne.....	37
6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	38
6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.....	39
6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	39
6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	43
7. Dziedzictwo niematerialne.....	45
8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	48
8.1. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	48
8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	51
8.3. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.....	51
9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania dziedzictwa kulturowego gminy.....	52
9.1. Obiekty wpisane do rejestru zabytków.....	52
9.2. Obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.....	55
10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.....	56
11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	58
11.1. Gminna ewidencja zabytków.....	58
11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	59
11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	60

11.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.....	61
11.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.....	61
12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	65
13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	66
14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	67

Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności każdego człowieka. Stanowi ono dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Zawiera w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów. Dziedzictwo kulturowe jest narodowym dobrem i stanowić winno istotny fragment działalności społeczeństwa obywatelskiego. Jako dzieło człowieka ma charakter uniwersalny lub lokalny. W jednym i drugim przypadku jest predysponowane do odegrania zasadniczej roli w polityce regionalnej państwa oraz działalności samorządowych regionów i subregionów. Muszą one uznać potrzebę ochrony historycznych wartości regionów oraz pielęgnowanie tradycji lokalnych za podstawowy warunek tożsamości społecznej. Dziedzictwo bowiem tworzy i rozwija poczucie narodowej tożsamości i bezpośredniego związku człowieka z krajem, regionem, miejscowością.

Dziedzictwo kulturowe jest podstawowym warunkiem trwania społeczności lokalnych, a zarazem stanowi atrakcyjny produkt rynkowy i czynnik rozwoju gospodarczego. Zmieniająca się rzeczywistość społeczna i ekonomiczna oraz wolny rynek gospodarczy stwarzają poważne niebezpieczeństwo dla wszystkich składników dziedzictwa kulturowego. Zatem konieczne jest znalezienie kompromisu pomiędzy kanonami ochrony, a wymogami życia i prawami ekonomii, mając na uwadze, że mieszkańcy gminy są spadkobiercami i depozytariuszami ukształtowanego w długim procesie historycznym dorobku kulturowego poprzednich pokoleń. Należy więc pamiętać, że dziedzictwo kulturowe podlega ochronie i powinno być obejmowane jak najszerszymi formami zabezpieczeń, gdyż właśnie w oparciu o elementy własnego dziedzictwa jednostka identyfikuje się z daną społecznością, jej wartościami i celami, może aktywnie się w niej rozwijać. Wobec tego niezwykle ważne jest rozumienie dziedzictwa i traktowanie dziedzictwa jako wartości nadrzędnej, ponadczasowej, niezależnej od tego, kto był jej twórcą, właścicielem czy opiekunem.

Ochronę zabytków definiuje się jako ogół działań mających na celu zapewnienie zabytkom: trwania *dum mundus durat* (jak długo będzie istniał świat); uczestnictwa w kształtowaniu świadomości indywidualnej i społecznej; wypełniania roli składnika współkształtującego środowisko człowieka. Zabytki są bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia, a ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem w ważnym interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki.

Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy Grodziec związana jest z jego interpretacją oraz efektywnym zarządzaniem jego zasobami zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju. Dziedzictwo bowiem, jako wspólne dobro i czynnik prorozwojowy, ma służyć współczesnym i przyszłym pokoleniom. Konstytucyjny obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego spoczywa na administracji państwa, na samorządzie terytorialnym, na właścicielach lub użytkownikach zasobów oraz na wszystkich uczestnikach procesów społecznych, edukacyjnych, artystycznych, naukowych czy gospodarczych. Dziedzictwo kulturowe gminy jest jej wartością, która zauważona i odpowiednio wyeksponowana w strategiach i planach, może zostać wykorzystana w procesach rozwoju regionalnego.

Program opieki nad zabytkami gminy Grodziec na lata 2024-2027 jest programem dotyczącym realizacji zadań publicznych w zakresie ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego gminy, określa jego zasoby i podstawowe kierunki działań dla zachowania i poprawy jego stanu zachowania oraz wskazuje prawne uwarunkowania jego ochrony, służąc także szeroko pojętej współpracy między poszczególnymi podmiotami odpowiedzialnymi za obiekty zabytkowe.

Niniejszy dokument jest aktualizacją *Programu opieki nad zabytkami gminy Grodziec na lata 2020-2023* przyjętego Uchwałą Nr XVIII/134/2020 Rady Gminy Grodziec z dnia 22 maja 2020 r.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina wiejska Grodziec administracyjnie należy do województwa wielkopolskiego, zajmując 0,39 % jego powierzchni oraz powiatu konińskiego, stanowiąc jedną z jego czternastu gmin. Gmina usytuowana jest w południowo-zachodniej części powiatu, zajmując ok. 7,5 % jego powierzchni. Siedzibą władz samorządowych i centrum usługowo-handlowym gminy jest jej największy ośrodek osadniczy z 1494 mieszkańcami, położona niemal w centrum gminy miejscowość Grodziec, o średniowiecznym rodowodzie, która rozlokowana jest nad Czarną Strugą, przy drodze wojewódzkiej nr 443 Tuliszków – Jarocin, w odległości 24,4 km od stolicy powiatu – Konina. Gmina leży w obrębie makroregionu Nizina Południowowielkopolska i mezoregionu Równina Rychwańska, która stanowi część Pradoliny Warszawsko – Berlińskiej, w dorzeczu Warty. W latach 1975 –1998 gmina administracyjnie należała do ówczesnego województwa konińskiego.

Gmina Grodziec sąsiaduje z siedmioma gminami należącymi administracyjnie do czterech powiatów: konińskiego, kaliskiego, pleszewskiego, słupeckiego:

- od wschodu z gminą Rychwał, powiat koniński,
- od północy z gminą Rzgów, powiat koniński,
- od północnego zachodu z gminą Zagórów, powiat słupecki,
- od zachodu z gminą Gizałki, powiat pleszewski,
- od południowego zachodu z gminą Chocz, powiat pleszewski,
- od południa z gminą Blizanów, powiat kaliski,
- od południowego wschodu z gminą Stawiszyn, powiat kaliski.

Obszar gminy zajmuje 117,7 km², w tym użytki rolne stanowią blisko 58%, tereny leśne z przewagą lasów sosnowych 37,2 % powierzchni gminy, której znaczną część, głównie tereny lasów w południowo-zachodniej części gminy, objęto ochroną prawną i włączono do „Pyzdrowskiego Obszaru Krajobrazu Chronionego” oraz Obszaru Natura 2000.

Według danych UG z 31.12.2022 r., gmina zamieszkiwana jest przez 5153 mieszkańców, co stanowi 3,9 % ludności powiatu. Gęstość zaludnienia wynosi 44 os./km². Strukturę osadniczą tworzy 18 wsi sołeckich: Biała, Biała Kolonia, Biskupice, Bystrzyca, Czarnybród, Grodziec, Janów, Junno, Królików, Królików Czwarty, Łądek, Łagiewniki, Nowe Grądy, Stary Borowiec, Stara Ciświca, Stare Grądy, Wielołęka, Zaguźnica, obejmujących 30 miejscowości.

Jednostki osadnicze łączy sieć dróg gminnych o długości ok. 138 km, siedem odcinków dróg powiatowych o łącznej długości blisko 41 km. Przez tereny gminy wiedzie też droga wojewódzka nr 443 Tuliszków – Rychwał - Jarocin, o długości 9,68 km, która biegnie ze wschodu na zachód i w bliskiej odległości, ok. 8 km w kierunku Rychwała, krzyżuje się z przebiegającą z południa na północ drogą krajową nr 25 relacji Bydgoszcz – Wrocław. Gmina ma też dogodny dojazd do położonych w powiecie międzynarodowych szlaków komunikacyjnych; w odległości ok. 30 km od Grodzca prowadzi magistrała kolejowa E20 Berlin – Warszawa – Moskwa ze stacją w Koninie, a także przebiega autostrada A2 ze zjazdem w Modle Królewskiej, gm. Stare Miasto. Równoległe do niej wiedzie również DK nr 92 granica państwa (PL-D) Świecko – Poznań – Konin - Warszawa – Terespol – granica państwa (PL-BY).

Rzeźba terenu została ukształtowana w okresie zlodowacenia bałtyckiego i obejmuje równiny dennomorenowe, zalegające na wysokości od 90 m w północnej części gminy do 110 m n.p.m. w części południowej i wschodniej, z licznymi pagórkami wydmowymi, na przemian z terenami podmokłymi, głównie w dolinie głównej rzeki gminy, Czarnej Strugi, która jest lewobrzeżnym dopływem Warty, a także meandrującej rzeki Bawół, wpadającej w Królikowie do Czarnej Strugi. Na terenie gminy brak jest większych naturalnych zbiorników wodnych – występują jedynie niewielkie oczka wodne i stawy rybne. Gmina Grodziec jest uboga w surowce mineralne. Wśród udokumentowanych na jej terenie zasobów występują: węgiel brunatny zalegający w złożu „Piaski”, które położone jest na pograniczu gmin: Grodziec, Rzgów, Rychwał i Zagórów. Złoże to zalega m.in. w rejonie wsi Aleksandrówek w północnej części gminy Grodziec, przylegając do pola „Kuchary Kościelne” w gminie Rychwał. Złoże nie jest obecnie

eksploatowane. Poza węglem brunatnym występują złoża torfów i gytii, znajdujące się w okolicach miejscowości Łagiewniki, Ciświca Stara oraz w dolinie rzeki Czarna Struga. Natomiast za obszary perspektywiczne występowania kruszywa naturalnego uznano tereny położone na wschód od miejscowości Biała oraz Królików.

Badania archeologiczne i pozyskane artefakty potwierdzają, iż tereny gminy były miejscem osadnictwa od czasów prehistorycznych. Natomiast znaczący wzrost zaludnienia następował od wczesnego średniowiecza, zaś źródła pisane dotyczą średniowiecza i wspominają o najstarszych osadach, np. w 1333 r. wymieniany jest Królików, który w XV w. posiadał status miasta. Był on siedzibą rodową Zarembów, wybitnego rodu znanego już od połowy XIII w., który był protoplastą dziedziców Sławska i Rychwała. Również w XIII w. wzmiankowano Biskupice, jako dobra biskupie. Powstała w średniowieczu osada Grodziec stanowiła własność szlachecką i pierwszy raz wzmiankowana była w dokumentach w 1394 r., kiedy była własnością Jana de Lichin. Potem, w latach 1488–1586 była w posiadaniu Grodzieckich. Na przełomie XVI/XVII wieku Grodzieccy herbu Dryja – byli również właścicielami niezbyt odległej Wyszyny - należeli do grona światlejszej szlachty dawnego powiatu konińskiego. Jej wybitnym przedstawicielem był Adam, zmarły w 1646 r., znakomity poeta wczesnego baroku, utrzymujący bliskie kontakty z reformatorami kościoła w Szwajcarii. Przez kolejne lata, aż do 1639 Grodziec należał do Ciświckich, następnie Jaskólskich, A. Kozuchowskiego, Józefa Wężyka, Stadnickich, a po roku 1870, kiedy Mieczysław Kwilecki zakupił dobra grodzieckie od wdowy po senatorze Królestwa Kongresowego Piotrze Bielińskim, był własnością rodu Kwileckich do 1939 r.

Podczas największych w dziejach Wielkopolski buntów chłopskich w 1651 roku zebrało się w okolicznych lasach ok. 2000 chłopów, którzy pod wodzą Piotra Grzybowskiego podejmowali napady zbrojne na okoliczne majątki, dopóki zgrupowania buntowników nie rozbito, a ich przywódców stracono. Według przekazów istniał w Grodźcu zamek, który w czasie najazdu szwedzkiego w XVII wieku trzykrotnie dzielnie odpierał ataki, aż został zdobyty podstępem, a właściciele zginęli męczeńską śmiercią. Symbole związane z tym zdarzeniem znajdują się w herbie gminy. W drugiej połowie XVII w. była tu kuźnica – niewielki warsztat hutniczy z dymarką służącą do wytopu żelaza z rudy darniowej, której pokłady były eksploatowane jeszcze po II wojnie światowej. Pierwsi ewangelicy (olędrzy) pojawili się na tym terenie na początku lat 70. XVIII w., na zaproszenie kasztelana sieradzkiego i miecznika wieluńskiego Józefa Wężyka herbu Wąż, właściciela dóbr grodziecko-królikowskich, którego córka Teresa wniosła w posagu Grodziec, Biskupice i Królikowo hrabiemu Franciszkowi Stadnickiemu. W styczniu 1797 r. na mocy porozumienia między ówczesnym właścicielem dóbr Franciszkiem Stadnickim i przedstawicielami okolicznych wsi (Borowiec, Konary, Grądy, Wielołęka, Orlina i Białobłoty), erygowano parafię ewangelicką, a w latach 1797-1803 wybudowano w Grodźcu kościół ewangelicki, z materiałów dostarczonych przez właściciela Grodźca.

W wyniku II rozbioru Polski w 1793 roku Grodziec trafił pod panowanie pruskie. W latach 1807–1815 włączony został do utworzonego przez Napoleona Księstwa Warszawskiego, później znalazł się w Królestwie Polskim, guberni kaliskiej, pod zaborem rosyjskim. Około 1890 r. ówczesną gminę Grodziec zamieszkiwało 6200 osób, w tym 4700 kolonistów niemieckich. Po wybuchu II wojny światowej okupant włączył tereny gminy do tzw. Kraju Warty. Mieszkańcy byli wysiedlani do Generalnej Guberni i na roboty przymusowe do Niemiec oraz w wieloraki sposób represjonowani, w listopadzie 1939 r. zamordowany został właściciel Grodźca Stanisław Kwilecki. Latem 1940 r. hitlerowcy utworzyli tutaj getto dla ludności pochodzenia żydowskiego z ówczesnego powiatu konińskiego, później - na przełomie 1942/1943 r. - utworzyli też obóz pracy dla Żydów, którzy w różnym czasie zostali zgładzeni. Tutejsze lasy były w 1944 r. terenem działania radziecko-polskich grup zwiadowczych, z którymi współpracowała tutejsza ludność. Punkty kontaktowe zwiadowców znajdowały się m.in. w Białobłotach, Ciświcy Starej i Grodźcu. Podczas wyzwania tych terenów spod okupacji, przez wojska polskie i radzieckie pod koniec stycznia 1945 r., śmierć poniósł komendant jednostki partyzanckiej Bogumił Simon, mieszkaniec wsi Lipice. Po wyzwoleniu rozpoczął się nowy etap przemian społeczno gospodarczych oraz przeobrażanie tych terenów w realia 2 poł. XX i początku XXI w., a obecnie podejmowane działania samorządu podnoszą atrakcyjność gminy dla mieszkańców, turystów i inwestorów.

Warto dodać, iż tereny gminy związane są z biografią zapisanych w jej historii osób, np.:

·Józef Spleszyński (1808 - 1879) – duchowny i teolog ewangelicko-reformowany. Po ukończeniu w 1831 r. studiów teologicznych w Berlinie, podjął posługę duszpasterską w parafii ewangelicko-augsburskiej w Grodźcu, w 1832 r. poczynił przygotowania do budowy nowego kościoła, ale w 1839 r.

został przeniesiony do parafii ewangelicko-reformowanej w Warszawie, gdzie pracował aż do śmierci. W latach 1849 - 1879 był superintendentem generalnym Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Królestwie Polskim.

·Alfons Erdman - ur. 4 lutego 1886 r. w Grodźcu, nauczyciel (ukończył studia filologiczne w Zurychu), w II RP poseł na Sejm Ustawodawczy oraz I i V kadencji, senator II kadencji, działacz niepodległościowy, samorządowiec – burmistrz Bielska Podlaskiego, organizował ruch ludowy - był jednym z czołowych przywódców PSL „Piast”, spółdzielnie mleczarskie i rolnicze. W 1938 r. został odznaczony Orderem Polonia Restituta. Podczas wojny brał czynny udział w ruchu oporu (ps. „Janusz”). Aresztowany, po śledztwie w gestapo został rozstrzelany 15 lipca 1943 r. w masowej egzekucji w lesie w Pilikach nieopodal Bielska Podlaskiego.

·Stefan August Loth (ur. 28 maja 1896 r. w Grodźcu, zm. 16 lipca 1936 koło Gdyni w wyniku katastrofy lotniczej, pochowany w Warszawie) – dyplomowany oficer Wojska Polskiego, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, piłkarz, trener, zawodnik warszawskiej Polonii. Wielokrotnie odznaczany m.in. w 1921 r. otrzymał Krzyż Srebrny Orderu Wojskowego Virtuti Militari, pośmiertnie w 1936 r. Złoty Krzyż Zasługi.

·Stanisław Kwilecki herbu Śreniawa, urodził się 10.10.1896 r. w Grodźcu. Był ostatnim właścicielem posiadłości grodzieckiej, którą przejął po śmierci ojca, Kazimierza. Powstaniec wielkopolski i działacz narodowy, oficer rezerwy Wojska Polskiego. Udzielał się społecznie - był prezesem powiatowego Związku Ziemian, przewodniczył lokalnemu oddziałowi Związku Hodowców Koni, jeździł z odczytami, zajmował się działalnością charytatywną, wspierał finansowo budowę szkół w Grodźcu i Królikowie, był założycielem miejscowej straży pożarnej. W 1939 r. za swoją pracę społeczną otrzymał Srebrny Krzyż Zasługi. Po wybuchu II wojny światowej był na niemieckiej liście proskrypcyjnej, dwukrotnie aresztowany, 10 listopada 1939 roku w ramach operacji Intelligenzaktion wraz z grupą mieszkańców Konina i powiatu konińskiego rozstrzelany na cmentarzu żydowskim w Koninie. Pochowany na cmentarzu w Grodźcu.

·Bronisław Wacław Dąbrowski (ur. 2 listopada 1917 r. w Grodźcu, zm. 25 grudnia 1997 r. w Warszawie) – arcybiskup tytularny rzymskokatolicki, orionista - w latach 1937–1939 studiował w Międzynarodowym Instytucie Filozoficznym Orionistów w Tortonie (Włochy). Święcenia kapłańskie przyjął 10 czerwca 1945 r. w Rokitnie pod Warszawą. Aktywnie działał na rzecz poszkodowanych przez wojnę dzieci. Dzięki jego staraniom w Izbicy Kujawskiej powstał dom dla sierot. Sakrę biskupią przyjął 25 marca 1962 r. w katedrze św. Jana w Warszawie, biskup pomocniczy warszawski w latach 1962 – 1993, sekretarz generalny Konferencji Episkopatu polski w latach 1963 – 1993, od 1993 biskup pomocniczy senior archidiecezji warszawskiej. W 1993 został odznaczony Krzyżem Komandorskim z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski. W latach 1988/1989 r. brał udział w rozmowach przedstawicieli władz państwowych, demokratycznej opozycji „Solidarność” i przedstawicieli kościelnych w Magdalence oraz obradach Okrągłego Stołu. W Grodźcu upamiętniony pomnikiem i imieniem placu.

O przeszłości i wydarzeniach historycznych tych ziem świadczą też miejsca pamięci i pomniki, które wpisane są nie tylko w świadomość lokalnej społeczności, ale także w krajobraz kulturowy gminy, np.:

- w Grodźcu wzniesiono obelisk poświęcony ”Poległym za Ojczyznę”, przy którym odbywają się uroczystości świąt państwowych;
- na miejscowym cmentarzu znajduje się zbiorowa mogiła 14 powstańców styczniowych z oddziału Edmunda Calliera, poległych pod Borowcem 31 maja 1863 r. Na mogile umieszczono granitową płytę z informacją o liczbie poległych i ustalone nazwiska pięciu powstańców, obok na obelisku inskrypcja - „Bohaterom o Wolność Ojczyzny 1863 Roku - Rodacy”.
- w Grodźcu, w zespole pałacowo-parkowym na budynku oficyny, zwanej małym pałacem, w 1975 r. wmurowano w ścianie budynku tablicę poświęconą Marii Dąbrowskiej, patronki szkoły podstawowej w Grodźcu.
- również w Grodźcu, na Placu Ks. Abp. Bronisława Dąbrowskiego, znajduje się pomnikowy głąz z tablicą upamiętniającą postać pochodzącego z Grodźca kapłana, patrona placu.

Na terenie gminy spotkać można zanikające już w pejzażu historyczne budownictwo drewniane, stanowiące najbardziej rodzimy element dziedzictwa architektonicznego. Nieliczne już przykłady zabudowy drewnianej są widoczne w miejscowościach m.in. Nowe Grądy i Stare Grądy, Łagiewniki, Konary, Stary Borowiec, Wielołęka, natomiast w wielu wioskach zakładanych przez olędrów zachowane jest pierwotne rozplanowanie i niekiedy charakterystyczne budownictwo z wykorzystaniem darniowej

rudy żelaza. Pozostałości po osadnikach na prawie ołęderskim widoczne są szczególnie we wsi Czarnybród i Stary Borowiec, niestety wiele zagród jest opuszczonych i popadło w ruinę.

W krajobrazie kulturowym gminy występują też małe obiekty kultowe – kapliczki, figury i krzyże przydrożne, mocno splecione z polską kulturą i obyczajowością, świadczące nie tylko o religijności mieszkańców tego terenu, ale i o bogactwie tutejszej kultury ludowej. Znajdują się one m.in. w miejscowościach: Królików, Królików Czwarty, Łagiewniki, Konary, Grodziec.

Specyficzną kategorią miejsc tworzących krajobraz kulturowy są cmentarze, które są świadectwem wielokulturowości tych ziem. W miejscowościach: Grodziec i Królików znajdują się czynne cmentarze rzymskokatolickie. Natomiast nieczynne cmentarze ewangelickie, a właściwie ich pozostałości, które zostały uporządkowane w niezbędnym zakresie, znajdują się w miejscowościach: Konary, Nowe Grądy, Stare Grądy, Stary Borowiec, Wielołęka, Grodziec.

Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, obrzędy, muzyka ludowa, postaci i zdarzenia historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Grodziec na lata 2024-2027* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023, poz. 40 ze zmianami).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840 ze zmianami), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art.16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),

- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32 ust.1 pkt 3 i ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33 ust. 1 i 2),
- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71 ust. 1 i 2)
- h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),
- i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust.1).
- j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87 ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zmianami)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5 art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840 ze zmianami)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Użyte w art. 3 ustawy określenia oznaczają:

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;

- 6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;
- 10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;
- 11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;
- 12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;
- 13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;
- 14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;
- 15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku,
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, reliktnymi działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
  - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,
- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z art. 36 ust. 1, pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16 b i 16 c ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust.1;

- 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisaniem do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić prace konserwatorskie i restauratorskie oraz badania konserwatorskie na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego.

Tryb wydawania pozwoleń na prace przy zabytkach określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r., poz. 81).

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r., poz. 40 ze zmianami)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2022 r., poz. 2556 ze zmianami)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2023 r., poz. 1336 ze zmianami)

Zgodnie z art. 83 a ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków. Art. 86 ust. 1a) stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2023 r., poz. 977 ze zmianami)

Ustawa wprowadza następujące regulacje z zakresu ochrony zabytków:

- a) w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 1 ust. 2 pkt 4),
- b) w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, a nadto określa się obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10 ust. 1 pkt 4 i ust. 2 pkt 4),
- c) wójt, burmistrz, prezydent miasta zawiadamia na piśmie o podjęciu uchwały o przystąpieniu do sporządzenia studium instytucje i organy właściwe do uzgadniania i opiniowania projektu studium, a po sporządzeniu projektu studium uzyskuje opinię m.in. wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 11 pkt 2 i pkt 5 lit. c),
- d) w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej, a także granice i sposoby zagospodarowania terenów lub obiektów podlegających ochronie na podstawie odrębnych przepisów (art. 15 ust. 2 pkt 4 i 7),

- e) wójt, burmistrz, prezydent miasta zawiadamia na piśmie o podjęciu uchwały o przystąpieniu do sporządzenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego instytucje i organy właściwe do uzgadniania i opiniowania projektu planu, a po sporządzeniu projektu planu uzyskuje uzgodnienie m.in. wojewódzkiego konserwatora zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 17 pkt 2 i pkt 6 lit. b tiret 8),
- f) decyzje o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz decyzje o warunkach zabudowy wydaje się po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków – w odniesieniu do obszarów i obiektów objętych formami ochrony, o których mowa w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków (art. 53 ust. 4 pkt 2 i art. 60 ust. 1).

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2023 r., poz. 344 ze zmianami)

Ustawa określa (w art. 13 ust 4.), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Art.96. ust. 1a stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2023 r., poz. 682 ze zmianami)

Art.5. ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należyтым stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art.30. ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art.30. ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art.39. ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,

- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni od dnia doręczenia; niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Art.67. ust. 1, 2-4.

Jeżeli nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia, organ nadzoru budowlanego wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu. Przepisu tego nie stosuje się do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków. W stosunku do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, decyzję o rozbiórce organ nadzoru budowlanego wydaje po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2023 r., poz. 70 ze zmianami)

Na podstawie art. 7 ust.1 pkt 6 grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- 1) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 385),
- 2) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 2393).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 164).

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030

Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 przyjęta została Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.

W dokumencie wskazano konieczność pełniejszego wykorzystania wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego. Głównym celem *Strategii* jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Cel główny realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, z których cel 2. „Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich” zawiera działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. W ramach tego celu wyróżniono m.in. następujące priorytety:

- 1) ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2) digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Fundamentalnym warunkiem umożliwiającym aktywne uczestnictwo w kulturze jest dostępność szeroko rozumianego dziedzictwa. Z jednej strony, dziedzictwo to wymaga odpowiedniej ochrony i zachowania, z drugiej zaś stanowi potencjał, który należy efektywnie wykorzystać na potrzeby budowania kapitału społecznego, poczucia tożsamości i wspólnoty, a także wzrostu ekonomicznego. Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest zatem dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*”. Głównym celem dokumentu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Dwa spośród trzech celów szczegółowych mają wpływ na poziom kapitału społecznego w Polsce. Są to:

- Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego,
- Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa.

Jednym z priorytetowych działań w omawianym obszarze będzie wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii. Realizowane będą inicjatywy polegające na inwestycjach w zakresie ochrony i zachowania Pomników Historii oraz rozwoju i promocji związanej z nimi oferty turystycznej. Istotne znaczenie wśród krajowych zabytków odgrywają również obiekty o charakterze sakralnym, które cechuje wysoki poziom artystyczny oraz ponadprzeciętne wartości historyczne i naukowe. Projekt strategiczny pn. *Rozwój turystyki kulturowej* obejmie następujące działania dotyczące zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii:

·Dofinansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach znajdujących się w najgorszym stanie zachowania.

W przypadku szlaków kulturowych inwestycje obejmujące kilka lub kilkanaście zabytków znacząco wpłyną na waloryzację krajobrazu kulturowego, eksponując jego unikalne cechy. Elementem przedsięwzięć z tego obszaru będą również prace remontowe i porządkujące najbliższe otoczenie zabytków, co stanowi istotę planowanego programu wsparcia dla szlaków kulturowych.

·Dofinansowanie projektów wspierających proces upowszechniania i udostępniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami.

Celem tego rodzaju przedsięwzięć będzie zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnych w opiekę nad zabytkami i równolegle – wzmocnienie poczucia tożsamości oraz więzi lokalnych składających się na kapitał społeczny.

Wsparcie obejmie podmioty zarządzające szlakami kulturowymi i Pomnikami Historii, które podejmą współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi oraz samorządami.

Projekt strategiczny pn. *Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej* ma na celu realizację działań związanych z szeroko pojętą cyfryzacją i udostępnianiem zasobów dziedzictwa kulturowego. Zakres projektu obejmie m.in. następujące działania:

- 1) kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach;
- 2) systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji.

5.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) przyjęta została Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r.

Zadania powiązane z ochroną dziedzictwa kulturowego uwzględnione zostały w dwóch obszarach:

1. E-państwo. Kierunek interwencji: Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Projekt strategiczny: Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2. Kapitał ludzki i społeczny. Kierunek interwencji: Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego. Działania do 2030 r.:

- ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty, inwestycje w dziedzictwo narodowe, (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytków, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO,
- wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2023-2026 przyjęty został przez Radę Ministrów w dniu 1 grudnia 2023 r. Dokument ma na celu realizację przepisu art. 84 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Jest głównym dokumentem strategicznym niezbędnym do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zainicjowanym i opracowanym przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, określającym cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, a także środki służące do realizacji wyznaczonych celów.

W programie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce, wskazano zagrożenia wynikające z intensyfikacji procesów budowlanych, modernizacyjnych czy adaptacyjnych co jest efektem ciągłego rozwoju Polski jak również zmian klimatycznych oraz toczącej się za wschodnią granicą wojny. Uznano, że istnieje konieczność przyspieszenia postępowań administracyjnych w zakresie decyzji odnośnie praw do konkretnego zabytku lub obszaru chronionego wokół niego.

Głównym celem tego programu jest zwiększenie odporności zasobu zabytkowego w Polsce. Ten cel będzie realizowany przez trzy punkty. Pierwszy punkt to weryfikacja wybranych zasobów zabytków, drugi punkt to wzmocnienie potencjału organizacyjnego systemu ochrony zabytków, a trzeci to edukacja i partycypacja.

Program ma na celu zapewnienie efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez m.in. ochronę i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości, podnoszenie wiedzy o zasobach zabytkowych kraju, cyfryzację i podniesienie jakości prowadzonych postępowań administracyjnych czy zwiększenie zastosowania nowych technologii.

Najważniejsze cele programu:

1. Ochrona i zarządzanie zabytkami o wyjątkowej wartości poprzez m.in.:

- model i system wartościowania zabytków;
- plany zarządzania dla pomników historii;
- wsparcie procesu tworzenia planów ochrony parków kulturowych;
- system bezpieczeństwa zabytków;
- projektowanie konserwatorskie.

2. Cyfryzacja i podniesienie jakości prowadzenia postępowań administracyjnych poprzez m.in.:

- cyfryzację procesu inwestycyjno-budowlanego w zakresie ochrony zabytków;
- opracowanie i realizację programu szkoleń specjalistycznych dla pracowników wojewódzkich urzędów ochrony zabytków.

3. Zwiększenie zastosowania nowych technologii w ochronie zabytków poprzez m.in.:

- wdrożenie i rozwój programu wsparcia zarządzania dziedzictwem archeologicznym (AZP+);
- digitalizację i udostępnianie zasobu archiwalnego;
- rozwój portalu zabytek.pl.

4. Edukacja i podnoszenie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego poprzez m.in.:

- włączenie edukacji ochrony zabytków do programów nauczania w szkołach;
- kampanie społeczno-edukacyjne dotyczące zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego;

- wsparcie merytoryczne służb mundurowych oraz organów wymiaru sprawiedliwości w sprawach dotyczących przestępczości przeciwko zabytkom.

5. Wzmacnianie narzędzi ochrony zabytków wobec zmian klimatycznych poprzez m.in.:

- wsparcie procesu tworzenia gminnych programów opieki nad zabytkami;
- warsztaty konserwatorskie – praktyka prac konserwatorskich;
- wzmacnianie kompetencji zawodów rzemieślniczych;
- inwestycje w obiektach zabytkowych – szkolenia dla samorządów.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku przyjęta została przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XVI/287/2020 z dnia 27 stycznia 2020 r.

Wśród kluczowych wyzwań dla Wielkopolski wymieniono „Przeciwdziałanie dezintegracji społecznej i utracie regionalnej tożsamości, rozwijanie kapitału społecznego i kulturowego”. Samorząd Województwa przyjął następującą wizję rozwoju województwa wielkopolskiego: „Wielkopolska w 2030 roku to region przodujący w kraju, liczący się w Europie i szanujący jej uniwersalne wartości, świadomy swojego dziedzictwa przyrodniczego i cywilizacyjnego, spójny, zrównoważony i dostępny terytorialnie, otwarty na nowe idee i ludzi, silny nowoczesną gospodarką, aspiracjami i wiedzą swoich mieszkańców, zapewniający im bardzo dobre warunki życia, pracy i wypoczynku na całym obszarze województwa.”

Istotę działań samorządu regionalnego i podstawowe funkcje do spełnienia precyzuje jego misja: „Samorząd Województwa umacnia krajową i europejską pozycję Wielkopolski, rozwija jej potencjał społeczny i gospodarczy, podnosi poziom życia mieszkańców oraz dba o środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych i przyszłych pokoleń w myśl zasad zrównoważonego rozwoju.”

Wyróżniono cztery cele strategiczne, a w ich obrębie jednaście celów operacyjnych, które realizowane będą przez kierunki interwencji. Dla celu „Rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu” kluczowym kierunkiem interwencji będzie wzmacnianie potencjału kulturowego i infrastruktury kultury. Dla zachowania tradycji i tożsamości kulturowej mieszkańców, odbudowy i utrzymania materialnego dorobku kultury i dziedzictwa regionu, atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej województwa niezbędne jest wsparcie inwestycji w obszarze kultury. Spośród identyfikowanych w tym zakresie potrzeb wymieniono rozwój wielkopolskich instytucji kultury oraz rozwój i promocję produktów turystyki kulturowej ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr V/70/19 z dnia 25 marca 2019 r.

W rozdz. II. „Synteza uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego województwa”, pkt. 3.3. „Dziedzictwo kulturowe” przedstawiono krótką historię osadnictwa, najcenniejsze obszary i obiekty nieruchome, zabytki archeologiczne, obszary o wysokich wartościach kulturowych, obiekty kultu religijnego, miejsca pamięci narodowej, elementy dziedzictwa niematerialnego, szlaki kulturowe.

Podkreślono konieczność podjęcia działań na rzecz kompleksowej ochrony terenów najcenniejszych pod względem przyrodniczym i kulturowym oraz kształtowania harmonijnego krajobrazu na całym obszarze województwa.

W rozdz. IV. „Cele polityki przestrzennej” określono osiem celów polityki przestrzennej, w tym cel 4. odnoszący się do ochrony dziedzictwa kulturowego „Ochrona potencjału kulturowego i krajobrazu oraz rozwój konkurencyjnych form turystyki i rekreacji”. Dla przyjętych celów polityki przestrzennej określone zostały kierunki zagospodarowania przestrzennego oraz działania służące osiągnięciu docelowej struktury funkcjonalno-przestrzennej.

I. W zakresie wzmacniania tożsamości narodowej i regionalnej:

1] Kształtowanie głównego obszaru kulturotwórczego poprzez m.in.:

- a) wzmacnianie i wdrażanie działań ochronnych dla obiektów związanych ze Szlakiem Piastowskim, ukierunkowanych na zachowanie ich historycznych wartości i krajobrazu w ich otoczeniu,
- b) wyznaczanie lokalnych tematycznych tras turystycznych promujących dziedzictwo kulturowe Szlaku Piastowskiego;

2] Zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego poprzez m.in.:

a) ochronę obiektów cennych kulturowo, w tym:

- obejmowanie obiektów wyższymi formami ochrony prawnej,
- realizację nowych wpisów do rejestru i ewidencji zabytków,
- modernizację obiektów zabytkowych, w tym adaptowanie i przystosowywanie ich do nowych funkcji m.in. na cele instytucji kultury i obsługi ruchu turystycznego,
- tworzenie skansenów oraz przenoszenie do nich najbardziej wartościowych obiektów architektury wiejskiej, którym nie można zapewnić ochrony w miejscach ich lokalizacji,

b) ochronę przestrzeni miast i wsi, w tym:

- wyznaczanie obszarów o zachowanych wartościach kulturowych i określanie potrzeb ich odnowy, w tym w szczególności historycznych centrów miast, obszarów przemysłowych, powojkowych, historycznego rozplanowania miejscowości,
- identyfikowanie obszarów zdegradowanych i obejmowanie ich działaniami planistycznymi w postaci programów rewitalizacji lub planów odnowy miejscowości,
- działania rewaloryzacyjne zachowujące charakterystyczne dla przestrzeni miejskiej i wiejskiej obszary i obiekty decydujące o ich tożsamości i specyfice miejsca, w tym również obszarów o zachowanych wartościach kulturowo-przyrodniczych, m.in. parków rezydencjonalnych, parków miejskich, ogrodów, cmentarzy,

c) ochronę obszarów cennych kulturowo, w tym:

- tworzenie parków kulturowych,
- wpisanie obszarów cennych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO,

d) rozwój działalności kulturalnej promującej tradycje, obrzędy, rzemiosło, stroje, muzykę czy tradycyjną kuchnię grup regionalnych;

3] Poprawa jakości przestrzeni kulturowej i krajobrazu poprzez m.in.:

a) w obrębie obszarów zachowania tożsamości miejsca lokalizacji obiektów cennych kulturowo:

- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej dla obiektów wraz z ich otoczeniem (przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na obiekty),
- tworzenie stref ochronnych dla obiektów archeologicznych, szczególnie tych o własnej formie krajobrazowej, z określeniem zasad inwestowania,
- określanie parametrów nowej zabudowy w otoczeniu obiektów cennych kulturowo, a w szczególności na przedpolach ekspozycji oraz na przebiegu osi widokowych, w tym zasad podziału terenu, linii zabudowy, intensywności zabudowy, gabarytów nowych obiektów w sposób zapewniający właściwe wyeksponowanie obiektów zabytkowych oraz podkreślających lub eksponujących ich walory architektoniczne, estetyczne i krajobrazowe,
- określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam w otoczeniu obiektów cennych kulturowo,
- zachowanie lub odtwarzanie historycznych struktur kompozycji urbanistycznej w otoczeniu obiektów i obszarów cennych kulturowo, w tym m.in. układu komunikacyjnego, systemu przestrzeni publicznych, kompozycji zieleni, linii zabudowy,

- określenie terenów zachowania istniejących lub odtwarzania historycznie ukształtowanych kompozycji zieleni z uwzględnieniem pierwotnie nasadzonych gatunków,
- b) w obrębie obszarów ochrony i zachowania historycznej specyfiki przestrzeni miast i wsi:
- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej obejmujących cenne kulturowo przestrzenie miast i wsi wraz z ich otoczeniem (przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na charakterystyczne dla przestrzeni miast elementy krystalizujące kompozycje urbanistyczne, m.in. dominanty architektoniczne lub przestrzenne, wnętrza urbanistyczne, ciągi alei, zieleń komponowana),
  - wprowadzanie ograniczeń dla nowej zabudowy wynikających z konieczności zachowania historycznych relacji wysokościowych, rozplanowania dominant (zapewnienie ekspozycji wież np. kościołów, ratuszy), ukształtowania dachów, układów zieleni, osi kompozycyjnych, gabarytów i gęstości zabudowy,
  - zachowanie lub odtwarzanie przebiegów głównych historycznych traktów komunikacyjnych z uwzględnieniem charakteru zabudowy w pierzejach,
  - określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam, ekranów akustycznych, w tym również miejsc zakazu ich lokalizowania,
  - określanie terenów zachowania istniejącej lub odtwarzania historycznie ukształtowanych kompozycji zieleni,
- c) w obrębie obszarów ochrony i zachowania specyfiki krajobrazu obszarów cennych kulturowo, w tym krajobrazu wiejskiego:
- wyznaczanie stref ochrony krajobrazu obejmujących specyficzne elementy przestrzeni, w tym przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na obiekty charakterystyczne dla specyfiki krajobrazu (obiekty budowlane, obiekty przyrodnicze, obiekty archeologiczne o własnej formie krajobrazowej),
  - zachowanie charakterystycznego rozplanowania jednostek osadniczych,
  - zachowanie historycznych cech zabudowy regionalnej,
  - zachowanie charakterystycznej, historycznej małej architektury, w tym kapliczek i krzyży przydrożnych,

4] Rozwój instytucjonalnej działalności kulturalnej poprzez m.in.:

- a) podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym wspieranie nowych inicjatyw promujących dziedzictwo kultury materialnej i niematerialnej,
- b) wspieranie lokalnej działalności kulturalnej tworzonej w oparciu o specyficzne, lokalne zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym niematerialnego m.in. poprzez:
  - organizację izb pamięci, muzeów,
  - wytyczanie lokalnych szlaków turystyki kulturowej,
  - tworzenie zespołów ludowych i grup kultywujących obrzędy ludowe i umiejętności związane z wytwarzaniem lub użytkowaniem tradycyjnych instrumentów muzycznych i rękodzieła oraz posługiwaniem się językiem regionalnym.

II. W zakresie rozwoju zróżnicowanych form turystyki i rekreacji:

1] Zwiększenie atrakcyjności obszarów wizerunkowych dla rozwoju zróżnicowanych form turystyki poprzez m.in.:

- a) efektywną ochronę, ekspozycję i organizację zasobów kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych,
- b) podnoszenie jakości, innowacyjności i konkurencyjności ofert turystycznych,
- c) poprawę estetyki miast i wsi, w tym szczególnie obiektów o funkcjach turystycznych,
- d) promowanie lokalnej kultury – tradycji i zwyczajów wielkopolskiej wsi oraz kuchni regionalnej,

e) rozwój preferowanych specjalizacji turystyki kulturowej, krajoznawczej, biznesowej i wypoczynkowej w poszczególnych gminach.

2] Rozwój turystyki kulturowej o znaczeniu międzynarodowym i krajowym.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2021-2024 przyjęty został Uchwałą Nr XXXVII/714/21 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 20 grudnia 2021 r.

Głównym celem *Programu* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami oraz dbałość o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych oraz przyszłych pokoleń.

W przyjętym dokumencie określono 5 celów szczegółowych, którym przyporządkowano kierunki działań:

Cel szczegółowy 1. Zahamowanie procesów degradacji zabytków, poprawa ich stanu zachowania oraz optymalizacja skuteczności systemu ochrony dziedzictwa materialnego województwa wielkopolskiego

Kierunki działań: podjęcie działań mających na celu poprawę stanu zachowania zabytków, wspieranie ochrony zabytków archeologicznych, popularyzowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych oraz dokumentów strategicznych i planistycznych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 2. Budowanie tożsamości regionalnej i narodowej oraz świadomości społecznej mieszkańców Wielkopolski w oparciu o wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunki działań: wspieranie programów i projektów edukacyjnych popularyzujących dziedzictwo kulturowe, wspieranie inicjatyw związanych z upamiętnianiem Powstania Wielkopolskiego, popularyzacja i upowszechnianie wiedzy na jego temat.

Cel szczegółowy 3. Włączenie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego w rozwój społeczny, kulturowy i ekonomiczny województwa

Kierunki działań: wsparcie zagospodarowania, adaptacji i wykorzystania zabytków i dziedzictwa niematerialnego na cele kulturalne, turystyczne lub społeczne, wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych, wspieranie dawnych rzemiosł, ginących zawodów i form twórczości charakterystycznych dla województwa.

Cel szczegółowy 4. Rozwijanie przedsięwzięć ułatwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

Kierunki działań: włączanie zabytków w procesy gospodarcze, włączanie cyfryzacji do ochrony i opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 5. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych

Kierunki działań: udostępnianie obiektów zabytkowych, wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.

5.2.4. Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego

Audyt krajobrazowy województwa wielkopolskiego przyjęty został przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr LI/1000/23 z dnia 27 marca 2023 r. Audyt krajobrazowy jest narzędziem polityki przestrzennej w zakresie krajobrazu ukierunkowanym na jego ochronę, gospodarkę i planowanie. Dokument stanowi podstawę do podejmowania działań w zakresie ochrony i kształtowania krajobrazu w procesie planowania i zagospodarowania przestrzennego, poprzez uwzględnienie wniosków i rekomendacji w dokumentach planistycznych szczebla regionalnego i lokalnego.

Charakteryzując krajobraz województwa wielkopolskiego podkreślono, iż obok zasobów przyrodniczych elementem wyróżniającym się i mającym wpływ na charakter krajobrazu jest dziedzictwo kulturowe, będące obrazem historii rozwoju przestrzennego regionu. Szczególne

znaczenie ma architektura sakralna. Kościoły i klasztory są niezwykle ważnym elementem krajobrazu Wielkopolski, gdyż ich wysokie wieże i duże bryły klasztorów stanowią często element dominujący w przestrzeni miast i wsi.

Szczególnym elementem wielkopolskiego krajobrazu są także liczne obiekty architektury rezydencjonalnej – zamkowej, dworskiej i pałacowej oraz folwarcznej. Obiektom tym zazwyczaj towarzyszą parki, które bardzo często stanowią wyróżniki krajobrazowe, którym historycznie podporządkowany był krajobraz kulturowy i do dziś mają wartości estetyczne, kompozycyjne i historyczne. Stanowią często jedyne skupiska zieleni wysokiej w danej okolicy.

Istotnym elementem wyróżniającym się w krajobrazie są także zabytkowe cmentarze, które odgrywają podobną rolę jak parki rezydencjonalne, gdyż zachowany stary drzewostan, charakterystyczny dla cmentarzy jest elementem dobrze postrzeganym w przestrzeni zarówno miast i wsi. Zieleń cmentarna jest elementem szczególnie rozpoznawalnym w mniejszych miejscowościach, gdzie cmentarze często były zakładane na ich obrzeżach i do dziś stanowią specyficzny element panoramy tych miejscowości.

Specyfiką Wielkopolski jest gęsta sieć osadnicza, która wyróżnia się miastami i wsiami o dobrze zachowanych, historycznie ukształtowanych układach przestrzennych – urbanistycznych i ruralistycznych z dużym nasyceniem zabudowy o walorach zabytkowych, w tym obiektów usług publicznych, mieszkaniowych, a także przemysłowych.

Cechą charakterystyczną wielkopolskiej przestrzeni są również zabytkowe wiatraki, których najwięcej zachowało się w południowej Wielkopolsce, a także aleje drzew i pasy zadrzewień śródpolnych.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

Do najcenniejszych zabytków na terenie gminy wpisanych do rejestru zabytków należą:

BISKUPICE

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

a. dwór nr 55, mur., ok. 1820 r., rozbud. k. XIX w.,

Rejestr zabytków: A-328/70 z dnia 21 maja 1984 r.

b. oficyna, mur., 1 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków: A-329/71 z dnia 21 maja 1984 r.

c. park, 1 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków: A-328/70 z dnia 21 maja 1984 r.

d. gorzelnia, ob. dom nr 56, mur., 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków: A-329/71 z dnia 21 maja 1984 r.

GRODZIEC

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. WOJCIECHA, ul. Plac ks. abp.

Bronisława Dąbrowskiego:

a. kościół, mur., 1893-1900 r.,

Rejestr zabytków: A-311/53 z dnia 14 maja 1984 r.

b. plebania nr 2, mur., k. XIX w.

Rejestr zabytków: A-311/53 z dnia 14 maja 1984 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY, ul. Parkowa:

a. pałac nr 6 a, mur., 1639 r., przebud. 1785 r., rozbud. 1800 r.,

Rejestr zabytków: A-23/336 z dnia 22 stycznia 1949 r.

b. dwór (oficyna) nr 6, mur., 1830 r.,

Rejestr zabytków: A-137/732 z dnia 12 września 1969 r.

c. park, ok. poł. XVIII w., XIX w.

Rejestr zabytków: A-16/36 z dnia 16 grudnia 1948 r.

KRÓLIKÓW

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MICHAŁA ARCHANIOŁA:

a. kościół, mur., XV w., przebud. 1763-1804 r., 1846 r., 1863 r.,

Rejestr zabytków: A-74/57 z dnia 5 lutego 1965 r.

b. mur cmentarny, mur., 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków: A-74/57 z dnia 5 lutego 1965 r.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

BISKUPICE

ZESPÓŁ DWORSKO-FOLWARCZNY:

a. dwór nr 55, mur., ok. 1820 r., rozbud. k. XIX w.,

Rejestr zabytków: A-328/70 z dnia 21 maja 1984 r.

b. oficyna, mur., 1 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków: A-329/71 z dnia 21 maja 1984 r.

c. park, 1 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków: A-328/70 z dnia 21 maja 1984 r.

d. gorzelnia, ob. dom nr 56, mur., 2 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków: A-329/71 z dnia 21 maja 1984 r.

e. magazyn spirytusu, ob. dom nr 65, mur., 2 poł. XIX w.,

f. ośmiorak nr 57 A, mur., 2 poł. XIX w.,

g. ośmiorak nr 57 B, mur., 2 poł. XIX w.

GRODZIEC

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. WOJCIECHA, ul. Plac ks. abp.

Bronisława Dąbrowskiego:

a. kościół, mur., 1893-1900 r.,

Rejestr zabytków: A-311/53 z dnia 14 maja 1984 r.

b. dzwonnica, mur., k. XIX w.,

c. kostnica, mur., pocz. XX w.,

d. plebania nr 2, mur., k. XIX w.,

Rejestr zabytków: A-311/53 z dnia 14 maja 1984 r.

e. cmentarz, XVIII w., przekształcony ok. 1893 r.

ZESPÓŁ CMENTARZA RZYMSKOKATOLICKIEGO, ul. Wiejska:

a. cmentarz, 2 poł. XIX w.,

b. brama, 2 poł. XIX w.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA EWANGELICKO-AUGSBURSKIEGO, ul. Główna:

a. kościół, mur., 1846-1866 r.,

b. pastorówka nr 32, mur., 1864-1868 r.

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, ul. Zwierzyniecka, ok. 1870

KAPLICZKA, ul. Parkowa, mur., XIX/XX w.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-FOLWARCZNY, ul. Parkowa:

a. pałac nr 6 a, mur., 1639 r., przebud. 1785 r., rozbud. 1800 r.,

Rejestr zabytków: A-23/336 z dnia 22 stycznia 1949 r.

b. dwór (oficyna) nr 6, mur., 1830 r.,

Rejestr zabytków: A-137/732 z dnia 12 września 1969 r.

c. park, ok. poł. XVIII w., XIX w.,

Rejestr zabytków: A-16/36 z dnia 16 grudnia 1948 r.

d. ruina budowli parkowej, mur., 1 poł. XIX w.

e. gorzelnia, ul. Targowa 5 f, mur., 1830 r.

ul. Główna

DOM NR 1, mur., ok. poł. XIX w.

DOM NR 22, mur., pocz. XX w.

ul. Wiejska

DOM NR 9, mur., 1 ćw. XX w.

JANÓW

ZESPÓŁ FOLWARCZNY:

a. cielętnik, mur., 2 poł. XIX w.,

b. owczarnia, mur., 2 poł. XIX w.,

KONARY

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, k. XIX w.

KRÓLIKÓW

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MICHAŁA ARCHANIOŁA:

a. kościół, mur., XV w., przebud. 1763-1804 r., 1846 r., 1863 r.,

Rejestr zabytków: A-74/57 z dnia 5 lutego 1965 r.

b. mur cmentarny, mur., 2 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków: A-74/57 z dnia 5 lutego 1965 r.

c. dzwonnica, mur., 1865 r.,

d. cmentarz przykościelny, XVIII w.,

d. plebania nr 78 a, mur., pocz. XX w.

CMENTARZ RZYMSKOKATOLICKI, poł. XIX w.

KRÓLIKÓW CZWARTY

KAPLICZKA, mur., ok. poł. XX w.

ŁAGIEWNIKI

KAPLICZKA, mur., ok. poł. XX w.

NOWE GRĄDY

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, XIX w.

DOM NR 22, drewn., ok. poł XIX w.

STARE GRĄDY

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, k. XIX w.

DOM NR 19, drewn., pocz. XX w.

STARY BOROWIEC

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, pocz. XX w.

WIELOŁĘKA

CMENTARZ EWANGELICKO-AUGSBURSKI, XIX/XX w.

6.3. Zabytki ruchome

Zabytki ruchome na terenie gminy Grodziec stanowią wyposażenie i wystrój obiektów sakralnych.

W skład wyposażenia kościoła par. p.w. św. Michała Archanioła w Królikowie wchodzi m.in. rokokowy ołtarz główny i boczne z k. XVIII w., ambona, kropielnica, neobarokowy chór muzyczny, chrzcielnica, rokokowa polichromia i dekoracja stiukowa z k. XVIII w., romańska płyta nagrobna. Elementy wyposażenia wpisane zostały do rejestru zabytków pod nr B-106/52 decyzją z dnia 25 września 1996 r. (16 pozycji). Obiekty po konserwacji utrzymane w dobrym stanie.

Wyposażenie kościoła par. p.w. św. Wojciecha w Groźcu, jednorodnie stylistycznie, neogotyckie, pochodzące z k. XIX w. i pocz. XX w. (ołtarz główny, cztery ołtarze boczne, ambona, konfesjonały, prospekt organowy), polichromia. Obiekty zewidencjonowane, nie wpisane do rejestru zabytków. Utrzymane w dobrym stanie, polichromia odnowiona w latach 2015-2018 r.

6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Na terenie gminy Grodziec nie występują układy urbanistyczne i ruralistyczne wpisane do rejestru zabytków. Nie utworzono również parków kulturowych. Z obszarowych wpisów do rejestru zabytków wymienić należy zespół dworski w Biskupicach i zespół pałacowy w Groźcu.

6.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne; dla młodzieży szkolnej, która zyskuje zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne; dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Grodziec znajdują się dwa stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków. Są to:

1. Grodzisko stożkowate w miejscowości Biskupice – st. 1, ob. AZP 59-38/1, wpisane do rejestru zabytków pod numerem 23/Wlkp/C decyzją z dnia 06.07.1992 r.
2. Grodzisko stożkowate w miejscowości Królików – st. 1, ob. AZP 60-38/50, wpisane do rejestru zabytków pod numerem 31/Wlkp/C decyzją z dnia 06.06.2011 r.

Grodzisko w miejscowości Biskupice położone jest w dolinie Czarnej Strugi na wschód od wsi. Aktualnie posiada postać niskiego kolistego nasypu o średnicy około 30 m i wysokości około 1 m (według informacji mieszkańców nasyp został w XIX w. częściowo zniwelowany i służył jako „góra wiatrowa”). Otoczony jest pozostałością płytkiego rowu o szerokości około 2-3 m. Na stanowisku Muzeum Okręgowe w Koninie przeprowadziło w roku 1983 badania sondażowe. Ujawniły one na szczycie stożka zarys rowu fundamentowego czworobocznej budowli, najprawdopodobniej drewnianej o wymiarach 5 x 5 m. Niewielka ilość materiału zabytkowego - fragmenty kilku naczyń i 2 groty bełtów kuszy – wskazywałyby na bardzo krótki okres użytkowania grodziska. Natomiast duża ilość spalenizny sugeruje, że uległo ono spaleni. Chronologię grodziska ustalono na podstawie materiału zabytkowego na XIII-XIV w.

Stanowisko w Królikowie to natomiast grodzisko pierścieniowate o średnicy około 32 m i wysokości wałów do 5 m, otoczone fosą, o chronologii wczesnośredniowiecznej.

6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy Grodziec rozpoznano dotychczas dwa stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej. Są to wspomniane powyżej grodziska w miejscowościach Biskupice i Królików.

6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne

Obszar gminy Grodziec został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Na terenie gminy Grodziec zewidencjonowano 296 stanowisk archeologicznych. Poniżej zaprezentowano tabelkę prezentującą zasoby dziedzictwa archeologicznego z terenu gminy Grodziec:

<i>Ilość stanowisk archeologicznych</i>	<i>Kategorie stanowisk archeologicznych</i>												
	<i>Rejestr</i>							<i>Ewidencja</i>					
	<i>grodziska</i>	<i>dwory</i>	<i>fortyfikacje</i>	<i>osady</i>	<i>cmentarzyska płaskie</i>	<i>cmentarzyska kurhanowe</i>	<i>inne</i>	<i>grodziska</i>	<i>dwory</i>	<i>osady</i>	<i>Cmentarzyska płaskie</i>	<i>Cmentarzyska kurhanowe</i>	<i>inne</i>
296	2	-	-	-	-	-	-	-	-	292	2	-	-

Opracowano na podstawie wojewódzkiej ewidencji zabytków archeologicznych

Obszar gminy Grodziec leży według podziału J. Kondrackiego w obrębie podprowincji Niziny Środkowopolskich w skład której wchodzi makroregion Nizina Południowo – Wielkopolska z mezoregionem – Równina Rychwalska. Gmina Grodziec leży w obrębie dwóch regionów geomorfologicznych: Wysoczyzny Tureckiej i Kotliny Pyzderskiej. Powierzchnia terenu jest dość urozmaicona, szczególnie poprzez duży kompleks lasów, malowniczą dolinę rzeki Czarnej Strugi oraz urozmaicone ukształtowanie terenu (wydmy o wysokości względnej do 20 m - w okolicach wsi Piskory). Teren Równiny Rychwalskiej przecięty jest przez rozległą dolinę rzeki Czarna Struga (Bawół). Jest to płaskodenna dolina o szerokości kilkuset metrów i mało wyraźnych granicach, obszerny teren podmokłych rozlewisk przyjmujący szereg dopływów. Spadki nie przekraczają 2 metrów. Od północy do kompleksu lasów przylega Kotlina Pyzderska stanowiąca wielką depresję z licznymi podmokłymi rozlewiskami. W południowo – zachodniej części terenu dzięki istnieniu wysokich wałów wydmy występują niewielkie podłużne wypukłości.

Utworami powierzchniowymi w rejonie gminy Grodziec są przede wszystkim niewielkie płyty osadów wodnolodowcowych, występujące między Grodźcem a Królikowem, reprezentowane przez piaski i piaski ze żwirem. Osady pochodzenia eolicznego reprezentowane są przez najmłodsze formy badanego obszaru - wydmy. Budują je piaski bardzo drobnoziarniste i drobnoziarniste, często zapylone, warstwowane poziomo i dobrze wysortowane. Występują one na obszarze całej gminy, ze szczególnym nasileniem w części południowej i zachodniej. Osady organiczne reprezentowane są przez torfy i gytie. Występują one w północnej, środkowo-wschodniej i południowo-zachodniej części gminy. Torfy reprezentowane są przez torfy turzycowe, olchowe, turzycowo-trzciniowe, turzycowo-mszyste oraz torfy opałowe. Miąższość torfów waha się od 0,5 m do 2,0 m. W dolinach Czarnej Strugi i Strugi oraz innych drobnych cieków występują utwory holoceniowe, reprezentowane głównie przez piaski rzeczne.

Główną osią hydrograficzną omawianego obszaru jest Warta, która płynie dnem Pradoliny Warszawsko – Berlińskiej ze wschodu na zachód w północnej części gminy (na odcinku 7 km). Do bezpośredniej zlewni Warty należy cały system drobnych cieków. Jedynie skrajnie wschodnie i zachodnie części gminy odwadniane są za pośrednictwem dwóch większych dopływów Warty – Powy i Czarnej Strugi.

Początki kształtowania się osadnictwa grup ludzkich na terenie dzisiejszej gminy Grodziec sięgają prawdopodobnie starszej epoki kamienia – paleolitu. Grupy ludzkie, które wówczas dotarły na omawiany teren to gromady łowców podążających za przemieszczającymi się sezonowo na osi północ-południe reniferami. Niestety dotychczas nie odkryto na terenie dzisiejszej gminy zabytków archeologicznych związanych jednoznacznie z tym okresem.

Szereg zmian kulturowych i klimatycznych związanych jest z początkiem holocenu. Na ten okres datuje się środkową epokę kamienia – mezolit. W tym czasie obserwuje się generalne ocieplenie klimatu. Dominującą formą stało się myślistwo typu traperskiego. Polowano na zwierzę i łowiono ryby w obrębie określonego terytorium, uzupełniając jadłospis zbieractwem roślin dziko rosnących. Ogólnie rzecz biorąc, wszystkie te społeczności prowadziły podobny, półkoczowniczy tryb życia. Tereny rzeczne wraz z rozległymi rozlewiskami i zróżnicowanymi typami lasów stwarzała dogodne warunki dla tego typu gospodarki. Lasy nie stanowiły zwartej pokrywy. Wolne lub prawie wolne od nich były piaszczyste wydmy, które ze względu na suche podłoże i bliskość wody były najdogodniejszym miejscem dla czasowych obozowisk, zakładanych przez ówczesną ludność. Nic więc dziwnego, że okolice dzisiejszego Grodźca przyciągały grupy łowców – zbieraczy. Na omawianym terenie odkryto typowe dla okresu mezolitu, drobne narzędzia wykonane z krzemienia (tzw. mikrolity).

Bardziej ustabilizowane osadnictwo widoczne jest jednak dopiero w młodszej epoce kamienia - neolicie. Neolit przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp. Pierwszą kulturą w pełni neolityczną była kultura ceramiki wstęgowej. Ludność tej kultury zakładała swoje osiedla na żyznych terasach rzecznych, na czarnych i brunatnych ziemiach. Lokowali na nich stałe osady składające się z długich, prostokątnych domów. Zajmowali się głównie uprawą roli oraz hodowlą.

Większe skupiska ludzkie z okresu neolitu na terenie dzisiejszej gminy Grodziec wiążą się z kulturą pucharów lejkowatych. Ówczesna ludność zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wydmywnych wzniesień. Zajęcia gospodarskie ogniskowały się głównie wokół uprawy zbóż oraz hodowli zwierząt. Charakterystyczną cechą ludności tej kultury w zakresie obrządku pogrzebowego były monumentalne grobowce megalityczne („kujawskie”) w postaci długiego (do 130 m), trójkątnego (o podstawie do 15 m) kopca obstawionego wielkimi kamieniami (najbliższe naszemu terenowi grobowce znane są z terenu gmin Kleczew, Skulsk i Wilczyn). Pochówki w obudowie kamiennej znajdowały się pod nasypem grobowca.

Sporadyczne są natomiast ślady obecności na tych terenach ludności kultury amfor kulistych rozwijającej się prawie równoległe z kulturą pucharów lejkowatych.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny w epoce brązu. Docierał on na nasze tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. W środkowym i późnym okresie epoki brązu zaczęła się rozwijać na ziemiach polskich kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się na ziemiach polskich epoka żelaza, kiedy to nadal funkcjonowała na naszych terenach ludność wiązana z kulturą łużycką. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne. Osadnictwo kultury łużyckiej na terenie gminy jest bogato reprezentowane (m. in. w okolicach miejscowości Biała, Junno, Królików, Wielołęka).

Pod koniec okresu halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbyt dużym wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Osłabiona ludność kultury łużyckiej była stopniowo podbijana lub kolonizowana przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednolicenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Na terenie ziem polskich wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich. Na obszarze naszej gminy notujemy kilkadziesiąt stanowisk osadniczych kultury przeworskiej (między innymi w miejscowościach Biała, Junno, Królików, Wielołęka). Powiązane z tymi stanowiskami cmentarzysko zostało zewidencjonowane w okolicach miejscowości Królików.

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów ziem polskich przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego na ziemiach polskich.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załóżki przyszłych miast. Widoczne są fazy powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego.

Obraz dynamiki rozwoju osadniczego z okresu wczesnego średniowiecza, nie zmienia się także w późnym średniowieczu. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości, stanowiska średniowieczne i nowożytne występujące w pobliżu obecnych miejscowości wyznaczają tym samym ich metrykę.

Także na obszarze dzisiejszej gminy Grodziec osadnictwo rozwijało się również we wczesnym i późnym średniowieczu. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości, stanowiska średniowieczne

i nowożytnie występujące w pobliżu obecnych miejscowości wyznaczają tym samym ich metrykę. Szczególnie bujny rozwój osadnictwa i powstawania wsi nastąpił od XV – XVI w.

6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Stan zachowania stanowisk archeologicznych na terenie gminy Grodziec wynika w dużej mierze z konsekwencji współczesnych perturbacji osadniczych, zwłaszcza rozwoju nowego osadnictwa. Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są przede wszystkim:

- 1) inwestycje budowlane i przemysłowe, zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa i rozbudowa dróg na terenie gminy oraz dróg dojazdowych do pól; na lata 2023-2026 przewiduje następujące działania, które mogą wchodzić w kolizję ze stanowiskami archeologicznymi:
  - budowa drogi gminnej – ul. Targowa w Grodźcu,
  - budowa oświetlenia ulicznego na terenie gminy Grodziec,
  - przebudowa drogi gminnej nr G489039P w Nowych Grądach,
- 2) rozbudowa sieci wodociągowych i kanalizacyjnych; na lata 2023-2026 przewiduje następujące działania, które mogą wchodzić w kolizję ze stanowiskami archeologicznymi:
  - przebudowa kanalizacji sanitarnej przy Szkole Podstawowej w Grodźcu,
- 3) wszelkiego typu eksploatacje zasobów naturalnych; na terenie gminy występują następujące surowce:
  - złoża torfu – „Ciświca Stara”. Znajduje się ono w rejonie miejscowości Łagiewniki, Ciświca Stara oraz w dolinie rzeki Czarna Struga. Są to torfy: turzycowe, olchowe, turzycowo-trzciniowe, turzycowo-mszyste oraz opałowe. Ich miąższość waha się od 0,5 do 2,0 m. Z torfami współwystępuje gytia. Udokumentowane złoża torfów nie są eksploatowane;
  - kruszywo naturalne występujące na terenie gminy jest najczęściej pochodzenia wydmowego i w związku z tym jest bardzo drobne. Piaski te występują w okolicach miejscowości Biała oraz na wschód od miejscowości Królików. Złoża kruszywa nie wykazują większego rozprzestrzenienia a ich miąższości są niewielkie. Są to obszary perspektywiczne;
  - węgiel brunatny występuje w postaci złoża „PIASKI”, które częściowo zalega na terenie gminy Grodziec.

Gmina Grodziec jest gminą o charakterze rolniczym. Istotnym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest także działalność rolnicza, a zwłaszcza głęboka orka. Natomiast najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytnie.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrożają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawarstwień kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego albo w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Kierownika Delegatury w Koninie.

W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków:

- grodziska stożkowatego w miejscowości Biskupice – st. 1, ob. AZP 59-38/1, wpisanego do rejestru zabytków pod numerem 23/Wlkp/C decyzją z dnia 06.09.1992 r.,
- grodziska stożkowatego w miejscowości Królików – st. 1, ob. AZP 60-38/50, wpisanego do rejestru zabytków pod numerem 31/Wlkp/C decyzją z dnia 06.09.1992 r.,

istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na ich terenie, a prace porządkowe prowadzone w ich obrębie wymagają uzgodnienia z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Poznaniu – Kierownikiem Delegatury w Koninie.

7. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne, w rozumieniu Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (ang. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*), której tekst został przyjęty w Paryżu na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., odnosi się do współcześnie praktykowanych zjawisk kulturowych przekazywanych z pokolenia na pokolenie. Zaliczają się do nich:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedza o przyrodzie i wszechświecie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Dziedzictwo niematerialne przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody, jest źródłem poczucia świadomości, ciągłości i tożsamości. Zdarzenia, historie z nimi związane, legendy ożywiają mury, pola, lasy i są bardzo ważnym elementem walorów turystycznych. Bywa, że odpowiednio wypromowane stają się zasobami turystycznymi. Niematerialne w swoim charakterze dziedzictwo w ofercie turystycznej najczęściej przedstawiane jest jako imprezy folklorystyczne. Wiele z imprez folklorystycznych obecnych w kalendarium nawiązuje do kalendarium obrzędów chrześcijańskich. Uroczyste msze, procesje, misteria stanowią często bardzo widowiskowy element krajobrazu kulturowego przyciągający ruch turystyczny. Ważnym składnikiem dziedzictwa niematerialnego jest życie codzienne mieszkańców wsi, które także dla potrzeb turystyki znajduje swój wyraz jako walor. Niematerialne dziedzictwo kulturowe jest wielkim dobrem i bogactwem każdego narodu, a także grupy, wspólnoty, jednostki.

Dziedzictwo kulturowe gminy upowszechnia Biblioteka Publiczna Gminy Grodziec, której zadaniem jest promowanie czytelnictwa, zaspokajanie i rozwijanie potrzeb czytelniczych oraz upowszechnianie wiedzy i kultury, poprzez organizację m.in. spotkań autorskich, konkursów, różnego rodzaju warsztatów, wystaw. Przy bibliotece działa Stowarzyszenie Klub Seniorów "Ale Babki Grodzieszczanki", organizujące m.in. wystawy i warsztaty wielkanocne, bożonarodzeniowe, origami, z kulturą na Ty, rękodzieła artystycznego, koncerty, imprezy turystyczno-rekreacyjne.

Dobłą formą zachowawczą dla tutejszego dziedzictwa kulturowego są również działania podejmowane przez funkcjonujące na terenie gminy cztery (zarejestrowane w Krajowym Rejestrze KGW) Koła Gospodyń Wiejskich, które organizują różne imprezy, spotkania tematyczne czy pokazy. Kultuwują tradycję i dziedzictwo kulinarne, integrują okolicznych mieszkańców. Uczestniczą również w różnych konkursach kulinarnych np. Ogólnopolskim Konkursie Kulinarnym pn. „Bitwa Regionów, którego celem jest m.in. promowanie regionalnych potraw oraz bogactwa i różnorodności lokalnych tradycji kulinarnych. Zdobywają też nagrody i wyróżnienia np. Koło Gospodyń Wiejskich w Starych Grądach zajęło pierwsze miejsce w powiecie konińskim w konkursie „Skarby Wielkopolskiej Spiżarni” i reprezentowało powiat w konkursie kulinarnym „Wielkopolskie Smaki Wigilijne”.

Ponadto organizowane na terenie gminy różne uroczystości np. korowód w Święto Trzech Króli, Boże Ciało, Gminny Dzień Kobiet, Gminny Dzień Strażaka, Dzień Dziecka, Biskupickie Wianki, Dni Grodzca, Muzykowanie w Królikowie, Rajd Rowerowy „Tour de Grodziec”, Dożynki Gminno-Parafialne, Narodowe Święto Niepodległości, Jarmark Bożonarodzeniowy, Narodowy Dzień Zwycięskiego Powstania Wielkopolskiego, coroczne uroczystości ku czci arcybiskupa Bronisława Dąbrowskiego, są nie tylko widowiskowym elementem krajobrazu kulturowego, odnoszą się także do tradycji i lokalnych zwyczajów oraz są czynnikiem umacniającym tożsamość lokalną.

Nie ma bowiem lepszej możliwości budowania tożsamości lokalnej oraz kształtowania emocjonalnych postaw wobec swojej miejscowości i do sprzyjania kreatywności społecznej, niż opartych na wartościach jej dziedzictwa kulturowego, który jest dobrą podstawą do tworzenia wizerunku miejscowości, a atrakcyjny wizerunek przyciąga kapitał ludzki i finansowy.

Ogromny zasięg kultury masowej i postęp cywilizacyjny wpłynęły na dyskredytację dawnych wzorów i modeli życia społeczności lokalnych. Dlatego warto uwzględnić ten temat w scenariuszach organizowanych imprez, ofertach, pokazach itp. Innym, bardzo ważnym elementem ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest prowadzenie na szeroko zakrojonej skali działań związanych z edukowaniem przede wszystkim młodego pokolenia w zakresie tej tematyki. Dziedzictwo kulturowe akumuluje i przechowuje wielorakie wartości: intelektualne, moralne, społeczne, religijne czy estetyczne. Związek człowieka z dziedzictwem regionu jest wartością, którą należy głównie młodym ludziom uświadamiać, co z pewnością zaowocuje kształtowaniem się w nich poczucia własnej tożsamości, a co za tym idzie, postawą zaangażowania w sprawy związane z codziennym życiem wspólnoty, a także otwarcia się na inne społeczności i kultury.

Heraldyka samorządowa również odnosi się do dziedzictwa kulturowego, bowiem symbolika herbu Grodzca nawiązuje do dzielnej obrony grodu przez kasztelana grodzieckiego w czasie najazdu Szwedów w XVII wieku. Opis herbu określa Uchwała Rady Gminy Grodziec Nr XXIV/109/97 z dnia 30 czerwca 1997r. w sprawie ustanowienia Herbu Gminy - *Herbem Gminy jest „baszta obronna z fosą otaczającą gród i rozżarzoną koroną”*. Korona nawiązuje do rozżarzonej korony naciśniętej na głowę polskiemu szlachcicowi przez oficera szwedzkiego.

8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

8.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest aktem planowania ogólnego. Jest to jedyny obligatoryjny dokument planistyczny opracowywany dla całej gminy w jej granicach administracyjnych. Określa jej perspektywiczną politykę przestrzenną i filozofię rozwoju oraz interesy publiczne, które mają być współrealizowane przez innych uczestników zagospodarowania przestrzennego.

Pierwsza część *Studium*, dotycząca uwarunkowań, to podsumowanie stanu istniejącego w momencie ogłoszenia o przystąpieniu do jego opracowania. Ta część uwzględnia istniejące zagrożenia, wskazuje na dotychczasowe przeznaczenia, zagospodarowania, ład przestrzenny, stan środowiska, przyrodę i krajobraz kulturowy oraz stan dziedzictwa kulturowego.

Druga część *Studium* dotyczy kierunków zagospodarowania przestrzennego, a odnośnie do środowiska kulturowego wskazuje na ewentualne planowane jego przekształcenia oraz na kierunki ochrony. W części *Studium* odnoszącej się do kierunków zagospodarowania przestrzennego, w sposób szczególny uwzględnia się:

- ustalenia *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*,
- ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami,
- metody zapobiegania lub ograniczenia zagrożeń dla zabytków,
- zasady użytkowania zabytków oraz ochronę zabytków wpisanych do rejestru zabytków oraz ich otoczenia oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Zmiana *Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Grodziec* przyjęta została Uchwałą Nr XXXVII/271/2014 Rady Gminy Grodziec z dnia 21 sierpnia 2014 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W części I. „Uwarunkowania”, w pkt 4. „Uwarunkowania wynikające ze stanu dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” przedstawiono zarys historii gminy, wymieniono obiekty architektury i budownictwa, parki, cmentarze wpisane do rejestru zabytków i figurujące w ewidencji zabytków oraz podlegające ochronie konserwatorskiej zabytki archeologiczne.

W części. II. „Kierunki zagospodarowania przestrzennego” w pkt 4. przedstawiono zasady ochrony konserwatorskiej:

1. Zasady ochrony obiektów sakralnych i założeń rezydencjonalnych;

Obiekty sakralne (Grodziec, Królików) i rezydencjonalne (Biskupice, Grodziec) podlegają ochronie w granicach założeń oraz ich najbliższym otoczeniu, w zależności od możliwości 50-100 m wokół granic. Należy uwzględnić znaczenie widoku na zabytek.

W obrębie stref ochrony konserwatorskiej obowiązuje:

- a) historyczna parcelacja (zgodnie z zasadą niepodzielności zespołów),
- b) zachowanie zabytkowej zabudowy,
- c) zachowanie zabytkowej zieleni,
- d) podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie: lokalizacji, skali i formy architektonicznej,
- e) użytkowanie nie kolidujące z historyczną funkcją obiektu.

2. Zasady ochrony cmentarzy;

Ochrona obowiązuje w granicach cmentarza oraz jego najbliższym otoczeniu. Dla cmentarzy czynnych (Grodziec, Królików) szerokość zewnętrznej strefy ochronnej równa jest szerokości strefy ochrony sanitarnej. Dla nieczynnych cmentarzy ewangelickich postuluje się przyjęcie zewnętrznej strefy ochronnej o szerokości ok. 10 m wokół granic.

W granicach cmentarza obowiązuje zachowanie:

- a) historycznej parcelacji,
- b) historycznego rozplanowania,
- c) zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia,
- d) zabytkowej zieleni.

Postuluje się wyłączenie spod zabudowy zewnętrznych stref ochronnych cmentarzy.

3. Zasady ochrony pojedynczych obiektów budowlanych (mieszkalne, gospodarcze, przemysłowe, kapliczki);

Ochrona obejmuje obiekt wraz z jego najbliższym otoczeniem. Postuluje się zachowanie zabytkowej formy architektonicznej oraz podporządkowanie niezbędnych zmian budynkowi istniejącemu w zakresie skali i formy.

Wszelkie zmiany planowane w obiektach i na obszarach objętych ochroną konserwatorską oraz ich najbliższym otoczeniu (m.in. prace budowlane, pielęgnacja zieleni, prace ziemne, zmiany sposobu użytkowania, podziały geodezyjne) wymagają:

- a) pozwolenia Kierownika Delegatury Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie działającego z upoważnienia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków,
- b) opinii Kierownika Delegatury Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie - w odniesieniu do pozostałych obiektów i obszarów.

4. Zasady ochrony stanowisk archeologicznych:

- 1) dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach objętych ochroną konserwatorską lub w bliskim ich sąsiedztwie, podczas robót ziemnych wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Kierownika Delegatury w Koninie, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.
- 2) dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego na terenach realizacji inwestycji związanych z szerokopłaszczyznowymi pracami ziemnymi (m.in. budowa dróg, hal przemysłowych, eksploatacja złóż) ustala się:
  - przeprowadzenie rozpoznawczych badań powierzchniowo-sondażowych,
  - przeprowadzenie ratowniczych badań wykopaliskowych wyprzedzających inwestycję na wytypowanych stanowiskach archeologicznych,
  - przeprowadzenie badań archeologicznych na nowych obiektach archeologicznych,
  - stały nadzór archeologiczny podczas odhumusowania terenu.

Na badania archeologiczne należy uzyskać pozwolenie Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Kierownika Delegatury w Koninie.

8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Ustalenia ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowią prawo lokalne i jedną z ustawowych form ochrony zabytków. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego jest dokumentem planistycznym wykonywanym na podstawie ustaleń Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, a tym samym uwzględnia przyjęte w nim ogólne zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zawiera dodatkowe szczegółowe wnioski konserwatorskie. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego odnośnie do dziedzictwa kulturowego dotyczą, poza oczywistymi kwestiami związanymi z obiektami i obszarami, również wszystkich aspektów zagospodarowania przestrzennego mogących mieć wpływ na kondycję środowiska kulturowego. Formułowane są one w trybie nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń.

Gmina Grodziec nie posiada miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Inwestycje na terenie gminy Grodziec realizowane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji celu publicznego, które każdorazowo uzgadniane są z konserwatorem zabytków.

8.3. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, zgodnie z § 4 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. nr 212, poz. 2153), wydanego na podstawie art. 88 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, opracowuje wójt (burmistrz, prezydent miasta). Plan ten podlega uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze powiatu. Jak wskazuje § 3 ust. 3 pkt 1-3 i ust. 5 cyt. Rozporządzenia plan ochrony zabytków zawiera w szczególności informacje niezbędne do realizacji prac przygotowawczych oraz sprawnego koordynowania i zarządzania ochroną w poszczególnych etapach działania, wykaz osób uprawnionych do podejmowania decyzji i kierowania ochroną, wyszczególnienie sposobów przepływu informacji na wszystkich stopniach zarządzania. Dokument ten sporządzany jest według

instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik do wskazanego Rozporządzenia.

Gmina Grodziec posiada gminny plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowany w 2019 r. Plan ten jest corocznie aktualizowany.

9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania dziedzictwa kulturowego gminy

9.1. Obiekty wpisane do rejestru zabytków

BISKUPICE – ZESPÓŁ DWORSKI

Dwór zbudowany ok. 1820 r. rozbudowany o skrzydło zachodnie w końcu XIX w. Budynek murowany, wzniesiony na rzucie prostokąta z nieco szerszym skrzydłem od wschodu, podpiwniczony, dwukondygnacyjny. Część starsza nakryta dachem dwuspadowym z naczółkiem od strony wschodniej. Dach kryty dachówką. Część nowsza nakryta dachem dwuspadowym pokrytym blachą. Otwory okienne dekorowane naczółkami na konsolkach z girlandami. W zwieńczeniu elewacji profilowany gzyms i fryz arkadkowy.

Budynek wielokrotnie remontowany i modernizowany w latach 70 i 80 XX w. (remont więźby, uszczelnienie pokrycia, sanitariaty, c.o., częściowa wymiana stolarki okiennej). W 2010 r. odnowiono elewację frontową (północną) i szczytowe (wschodnią i zachodnią). W 2020 r. wykonano remont dachu z wymianą pokrycia. Planowana jest wymiana stolarki okiennej, remont tarasu, odnowienie elewacji. Budynek użytkowany przez szkołę podstawową.

Założenie parkowe zachowane w pierwotnych granicach, choć duże zmiany zaszły w rozmieszczeniu i składzie gatunkowym drzewostanu. Całkowicie zatarta pierwotna kompozycja, nieczytelny układ komunikacyjny. W części północnej, gdzie utworzono boisko, drzewostan został znacznie zubożony. Bardzo zaniedbana jest część południowa, gdzie nastąpił nadmierny, nie kontrolowany rozrost samosiewów i dziczyałych krzewów. Na bieżąco usuwane są drzewa obumarłe i zagrażające bezpieczeństwu.

Oficyna nie użytkowana od 1980 r., obecnie w stanie ruiny; brak dachu, stropów, ścian wewnętrznych, stolarki okiennej i drzwiowej. Szczątkowo zachowane mury obwodowe. Wnętrze i otoczenie całkowicie zarośnięte samosiejkami drzew i krzewów. Obiekt przeznaczony jest do wykreślenia z rejestru zabytków.

Zespół dworski jest własnością Gminy Grodziec.

Gorzelnia wzniesiona w 2 poł. XIX w. Część środkowa i komin zostały rozebrane na pocz. I. 70 XX w. W połowie I. 70 XX w. uległa zawaleniu część północna. Pozostałości gorzelni (część wschodnia), zaadaptowane w 1980 r. na mieszkanie, utrzymane w stanie dostatecznym. Własność prywatna.

GRODZIEC – ZESPÓŁ KOŚCIELNY

Kościół p.w. św. Wojciecha wzniesiony w latach 1863-1900 w stylu neogotyckim. Murowany z cegły (mury zewnętrzne nie tynkowane), na cokole z kamienia polnego. Plan prostokąta, z węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie, w części wschodniej, od północy i południa do nawy przylegają kaplice tworzące transept, z trójbocznym zamknięciem ścian. Po bokach prezbiterium symetryczne zakrystie. Od zachodu czterokondygnacyjna wieża zwieńczona ostrosłupowym hełmem ze sterczynami w narożach. Bryła oszkarpowana. Otwory okienne w polach ograniczonych szkarpami zamknięte ostrołukowo. Elewacje zwieńczone fryzem arkadkowym. Dachy kryte dachówką. Wnętrze jednonawowe, dwuprzęsłowe, nakryte sklepieniem krzyżowo-żebrowym, polichromowane w 1928 r. Obiekt wielokrotnie remontowany utrzymany w dobrym stanie (wymiana pokrycia dachu, konserwacja wnętrza).

Plebania zbudowana w k. XIX w. Budynek murowany z cegły, zewnątrz nie tynkowany, wzniesiony na planie prostokąta z werandą od strony południowej. Układ pomieszczeń dwutraktowy, amfiladowy, w pokojach fasety. Jednokondygnacyjny, podpiwniczony w części zachodniej, nakryty dachem dwuspadowym. Ceglany detal architektoniczny w postaci naczółków, ozdobnych lizen, profilowanych gzymsów, waz z girlandami. Stan zachowania dobry. W 2009 roku wymieniono pokrycie dachu z blachy na dachówkę karpówkę.

GRODZIEC – ZESPÓŁ PAŁACOWY

Pałac, tzw. „stary” zbudowany w 1639 r. Pozostałością z tego okresu są piwnice nakryte sklepieniem krzyżowo-żebrowym. W roku 1785 obiekt gruntownie przebudowany, w 1800 r. dostawiono okazały

portyk. Wzniesiony na planie wydłużonego prostokąta z trzema symetrycznymi ryzalitami od wschodu, między którymi płaskie tarasy. Budynek jednokondygnacyjny, na wysokim cokole, podpiwniczony, z użytkowym poddaszem, nakryty czterospadowym dachem pokrytym blachą. Od strony zachodniej wysoki portyk kolumnowy założony na podjeździe, z sześcioma kolumnami, poprzedzony w przyziemiu wejściem do piwnic. Toskańskie kapitele kolumn dźwigają belkowanie z trójkątnym frontonem. Otwory okienne zamknięte odcinkowo, zdobione falistymi naczółkami. Elewacje zwieńczone profilowanym gzymsem. Obiekt nieużytkowany w złym stanie technicznym.

Dwór (oficyna), usytuowany w zachodniej części założenia, wzniesiony w stylu klasycystycznym w 1830 r. Budynek murowany, na rzucie prostokąta, dwukondygnacyjny, w całości podpiwniczony. Dach czterospadowy kryty blachą. Wejścia do budynku od południa, wschodu i zachodu zaakcentowane kolumnowymi portykami. Elewacje boniowane, dzielone profilowanym gzymsem, zwieńczone podokapowym gzymsem kostkowym. Obiekt nieużytkowany. W 2023 roku wyremontowano dach, założono nowe pokrycie z blachy.

Rozległy park o powierzchni ok. 16 ha, założony w stylu krajobrazowym z elementami regularnymi w postaci alei i szpalerów, w chwili obecnej zaniedbany. Na całym obszarze liczny samosiew unieczelniający pierwotną kompozycję. Część drzewostanu obumarła i zniszczona wskutek silnych wiatrów. Drzewostan zróżnicowany gatunkowo i wiekowo (jesion, lipa, klon, kasztanowiec, pomnikowe dęby i aleja grabowa). Dość dobrze zachowany układ komunikacyjny i wodny.

Zespół pałacowy jest własnością prywatną. Właściciel jest na etapie uzgadniania dokumentacji na remont obiektów z konserwatorem zabytków.

KRÓLIKÓW – KOŚCIÓŁ PAR. P.W. ŚW. MICHAŁA ARCHANIOLA

Wzniesiony w XV w., którego pozostałością są mury prezbiterium i część nawy. W XVIII w. popadł w ruinę. Odbudowany w latach 1763-1804. Rozbudowano wówczas nawę z chórem muzycznym, powiększono zakrystię, dano nowe sklepienia i polichromię. W roku 1846 dobudowano kaplicę południową, w 1863 kaplicę północną i przedsionek.

Kościół murowany, orientowany, jednonawowy z prostokątną nawą nakrytą sklepieniem kolebkowym z lunetami, z nieco węższym prezbiterium zamkniętym trójbocznie. Bryła jednokondygnacyjna, w nawie kryta dachem dwuspadowym, kaplice nakryte dachami trójspadowymi. Dachy pokryte blachą miedzianą. W kalenicy, na granicy nawy i prezbiterium wieżyczka z sygnaturką. Bryła główna oszkarpowana, w płaszczyznach między szkarpami otwory okienne zamknięte półkoliście. Elewacje kaplic w narożach ujęte zdwojonymi pilastrami.

Remont obiektu przeprowadzono w latach 1996-2000 (remont dachu, założenie nowych tynków zewnętrznych, malowanie, wymiana stolarki, odwodnienie murów). W ostatnich latach zagospodarowano cmentarz przykościelny. W 2023 r. naprawiono dach, zniszczony przez wicher. Kościół utrzymany w dobrym stanie.

9.2. Obiekt ujęte w gminnej ewidencji zabytków

Z obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków na uwagę zasługuje zespół ewangelicki w Grodźcu oraz dzwonnice przy kościołach parafialnych w Grodźcu i Królikowie.

Gmina ewangelicka w Grodźcu zawiązała się w 1796 r. pod patronatem dziedzica Stadnickiego. W latach 1797-1803 r. wzniesiono niewielki szachulcowy kościół, drewnianą pastorówkę i budynki gospodarcze kryte strzechą. W l. 30 XIX wieku kościół był w tak złym stanie technicznym, że podjęto decyzję o budowie nowej, okazalszej świątyni. Również pozostałe budynki miały być murowane. W 1846 r. rozpoczęto budowę nowego kościoła, którą zakończono w 1866 r. Kościół murowany w stylu neogotyckim, salowy, z wieżą w fasadzie wtopioną w bryłę i niską zakrystią przylegającą do szczytowej ściany nawy. Naroża i ściany boczne wzmocnione przyporami w formie sześciobocznych wieżyczek. Bogate profilowania obramień i detale wykonane w cegle. Po wojnie użytkowany jako magazyn, opuszczony w l. 90 XX w. W 2000 r. pożar zniszczył dachy nad nawą i wieżą, doszczętnie wypaliło się wnętrze. Zachowane mury niezabezpieczone, niszczeją. W latach 2020-2021 uporządkowano teren wokół ruin kościoła.

Pastorówka zbudowana w latach 1864-1868. Budynek murowany, założony na planie prostokąta, parterowy, nie podpiwniczony, z częściowo użytkowym poddaszem, nakryty dachem dwuspadowym pokrytym eternitem. W elewacji frontowej centralny ryzalit przesłonięty drewnianym gankiem, zwieńczony

trójkątnym naczółkiem. Nad otworami okiennymi pozostałości „klasycyzujących” obramień. Po wojnie w budynku utworzono ośrodek zdrowia. Obecnie dom mieszkalny, wymagający remontu.

Cmentarz ewangelicki o powierzchni 0,40 ha założony ok. 1870 r., położony na terenie leśnym, na zachodnim skraju wsi, pierwotnie na regularnej, prostokątnej polanie leśnej. Zachowane XIX-wieczne pomniki nagrobne z piaskowca w większości zniszczone, zdekompletowane, mogiły zatarte, poprzerastane samosiewami drzew. Układ przestrzenny mało czytelny, poza główną aleją na osi północ-południe. W latach 2020-2021 cmentarz uporządkowano (usunięto samosiewy i zdziczałe krzewy, zabezpieczono nagrobki).

Zespół ewangelicki jest własnością Parafii Ewangelicko-Augsburskiej.

Dzwonnica przy kościele par. p.w. św. Wojciecha w Grodźcu wzniesiona w końcu XIX w. Usytuowana przy murze cmentarnym. Murowana, nakryta dwuspadowym dachem ze sterczynami, pokrytym dachówką. Dwuprzelotowa, między filarami półkoliste arkady, w zwieńczeniu profilowany gzyms. Obiekt po remoncie w dobrym stanie.

Dzwonnica przy kościele par. p.w. św. Michała Archanioła w Królikowie zbudowana została w 1865 r. w stylu neogotyckim. Murowana, na planie kwadratu, dwukondygnacyjna, z narożami ujętymi masywnymi przyporami, zwieńczona fryzem arkadkowym i blankowaniem z ośmiobocznymi wieżyczkami w narożach. W elewacjach wysokie otwory zamknięte półkoliście z maswerkami. Zachowana w dostatecznym stanie. Remont obiektu planowany jest w 2024 r.

10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Gmina Grodziec nie posiada planów zagospodarowania przestrzennego będących prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze wymagają pozwoleń na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Istotnym zagrożeniem dla elementów dziedzictwa materialnego są katastrofy naturalne, np. pożary, powódzie, wichury, a także akty wandalizmu połączone z kradzieżami. Zagrożenia te w dużym stopniu uzależnione są od zastosowanych środków zapobiegawczych. Tam, gdzie obiekty zabytkowe wyposażone są w zabezpieczenia elektroniczne, w szczególności w systemy sygnalizacji pożaru, systemy sygnalizacji włamania i napadu, systemy monitoringu oraz zabezpieczenia mechaniczne spełniające standardy bezpieczeństwa, poczucie zagrożenia jest mniejsze.

Dużym zagrożeniem, mogącym ostatecznie spowodować całkowite zniszczenie zabytku, jest notoryczne zaniedbywanie bieżących napraw i zaniechanie koniecznych remontów, zwłaszcza obiektów znajdujących się w złym stanie technicznym. Powolne, ale długotrwałe pogarszanie się stanu technicznego zabytku prowadzi w nieunikniony sposób do destrukcji substancji zabytkowej i trwałej utraty części lub całości wartości bazowych. Przyczyną utraty wartości zabytków bywają też niefachowo prowadzone prace remontowe, adaptacyjne lub rewitalizacyjne. Czasami zabytkowe budynki, choć widać, że poddane zostały pracom remontowym, są zadbane i w dobrym stanie technicznym, jednak w trakcie prac uległy znacznym przekształceniom negatywnie wpływającym na autentyczność obiektu i posiadane wartości. Zmiany te dotyczyć mogą wielu różnorodnych aspektów, np. zubożenie wystroju architektonicznego, zmiany formy i materiału stolarki okiennej i drzwiowej, zmiany pokrycia dachu, zmiany faktury i kolorystyki tynków elewacji. Ingerencje mogą dotyczyć również bryły budynku, np. poprzez zmianę formy dachu, rozbudowy, nadbudowy itp.

W zabytkowych parkach przyczyną degradacji wartości mogą być też zmiany kompozycyjne, np. nowe rozplanowanie ciągów komunikacyjnych lub niedostosowane do charakteru parku elementy małej architektury, a także nowe, wykonane z nieodpowiednich materiałów nawierzchnie dróg i alejek.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły dworskie. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową rezydencjonalną i gospodarczą, niewielka możliwość ich wykorzystania spowodowała opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów i ich likwidację.

W przypadku historycznych struktur przestrzennych (zespoły budowlane oraz układy urbanistyczne i ruralistyczne) największe zagrożenia niosą zmiany związane z rozwojem miast czy wsi. Działania inwestycyjne, w wyniku których następują zmiany historycznie ukształtowanych kompozycji, m.in. rozplanowanie placów, przebieg ulic, linie zabudowy, komponowane układy zieleni, przekształcenia brył i gabarytów budynków, a także wprowadzanie w zabytkowy układ przestrzenny nowej, dysharmonijnej zabudowy powodują niekiedy nieodwracalne zmiany i całkowitą utratę wartości tych układów.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymienia również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczane. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

11.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Gmina Grodziec wykonała gminną ewidencję zabytków nieruchomości w 2009 r.

W roku 2019 gminna ewidencja zabytków nieruchomości została zaktualizowana i przyjęta zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Gminna ewidencja zabytków będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomości obiektów, które zostały rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe – w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomości o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem, do końca 2024 r. zostanie wykonana gminna ewidencja zabytków archeologicznych. Ewidencja ta będzie uzupełniana i weryfikowana poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

·włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach prowadzonych przez gminę,

·organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,

·wspieranie działań edukacyjnych w zakresie znaczenia, wartości i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego,

- wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków i „Programu opieki nad zabytkami gminy Grodziec na lata 2024-2027” oraz sprawozdań z jego realizacji na stronie internetowej Urzędu Gminy,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- organizacja i udział w imprezach – koncertach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,
- organizacja i wsparcie konkursów oraz wystaw związanych z dziedzictwem kulturowym,
- popularyzacja dobrych przykładów rewaloryzacji obiektów zabytkowych na terenie gminy,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny,
- propagowanie idei społecznej opieki nad zabytkami, współdziałanie i współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków,
- uzupełnianie informacji na temat zabytków nieruchomych z terenu gminy zamieszczonych na stronie internetowej Gminy Grodziec.

11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy; zasady udzielania dotacji określone zostały w Uchwale Nr VIII/41/2007 Rady Gminy Grodziec z dnia 29 sierpnia 2007 r.,
- planowane jest coroczne wydzielanie określonych kwot na dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy,
- podjęcie uchwały w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach ujętych w gminnej ewidencji zabytków,
- stworzenie samorządowego systemu preferencji finansowych dla właścicieli obiektów zabytkowych, np. zwolnienia z podatku od nieruchomości warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność przestrzeni wiejskiej (nowe nawierzchnie, kompozycje roślinne, ławki, oświetlenie),
- zachęcanie prywatnych właścicieli do uporządkowania przestrzeni ogrodowej wokół zabytkowych budynków,
- współpraca z Wielkopolskim Stowarzyszeniem na Rzecz Ratowania Pamięci FRYDHOF przy porządkowaniu nieczynnych cmentarzy ewangelickich,
- sporządzenie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego,
- kontynuacja prac remontowych budynku dworu w Biskupicach (remont tarasu, wymiana stolarki okiennej, odnowienie elewacji (2024 – 2025 r.))

- opracowanie inwentaryzacji zieleni parkowej oraz projektu rewaloryzacji założenia parkowego w Biskupicach (2024 r.),

- rewaloryzacja założenia parkowego obejmująca porządkowanie zieleni parkowej, prace pielęgnacyjne i sanitarne drzewostanu, budowę ciągów komunikacyjnych i spacerowych, założenie trawników, wzbogacenie gatunkowe drzewostanu parkowego nowymi nasadzeniami drzew i krzewów ozdobnych, wyposażenie obiektu w typowe elementy niezbędne do jego właściwego funkcjonowania tj. oświetlenie, ławki i kosze na odpadki (2024 – 2027 r.).

- podejmowanie działań o dofinansowanie prac remontowych i rewaloryzacyjnych zespołu dworskiego w Biskupicach z funduszy zewnętrznych.

11.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- wspieranie inicjatyw związanych z obsługą ruchu turystycznego,

- promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie konserwacji zabytków i zawodów zanikających, np. garncarstwo, rymarstwo, snycerstwo, kowalstwo, ludwisarstwo, introligatorstwo; zamieszczanie informacji na stronie internetowej Gminy o szkoleniach organizowanych przez ochotnicze hufce pracy, udział młodzieży w warsztatach etnograficznych organizowanych m.in. przez skanseny i urzędy pracy w ramach projektu „Ginące zawody pomysłem na przeszłość”,

- współpraca z urzędami pracy w zakresie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną i tzw. „ginącymi zawodami”,

- wspieranie tworzenia gospodarstw agroturystycznych; szkolenia dla rolników zainteresowanych prowadzeniem działalności agroturystycznej.

11.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać dla tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Do działań z zakresu opieki nad zabytkami należy również wytyczanie i utrzymywanie szlaków turystycznych, które stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Elementy dziedzictwa kulturowego osadzone w naturalnym otoczeniu stają się coraz istotniejszą składową oferty turystycznej. Obiekty dziedzictwa podnoszą przede wszystkim atrakcyjność turystyczną i zwiększają konkurencyjność miejscowości w staraniach o przyjezdnych. Istotą tworzenia wszelkich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych, nordic walking, itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów, przez które szlak przebiega. W świecie współczesnej cywilizacji i wysokiej techniki poszukujemy bowiem naturalnej przyrody, bogactwa lasów, kryształowego powietrza i czystej wody. W pełnym napięciu życia poszukujemy „miłych wspomnień z dzieciństwa”, ojczyściego krajobrazu, w którym odnajdujemy harmonię pól, a w nich, wiejskie dwory, kościoły, chałupy, wiejskie przydrożne kapliczki. Jednocześnie pobyt na wsi uczy szacunku do przyrody i dbania o nią, pokazuje jak ważna jest bioróżnorodność i zachowanie krajobrazu przyrodniczego. Również powrót do korzeni, poznanie dziedzictwa przodków staje się jedną z potrzeb, która może być zrealizowana także dzięki turystyce i jej części składowych.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy Grodziec, ze szczególnie cennymi terenami chronionymi, z bogatą florą i fauną, ślady wielokulturowości tych terenów, malownicze doliny Czarnej Strugi i Bawołu, żywe pomniki przyrody, nieliczne ale interesujące budowle sakralne i rezydencjonalne, zachowane jeszcze w krajobrazie przykłady dawnego osadnictwa olęderskiego - budownictwo drewniane i z darniowej rudy żelaza, funkcjonowanie Ośrodka Edukacji Leśnej i wytyczone ścieżki przyrodnicze, postaci i zdarzenia historyczne, wielopokoleniowe tradycje garncarskie, stanowią niewątpliwie atut turystyczny i poznawczy. Tutaj, z dala od zgiełku modnych wypoczynkowych miejscowości, można przeżyć przygodę podróżnika wędrującego w głąb przeszłości i odkrywającego historyczne dziedzictwo. Zrealizować się tu mogą pasje poznawcze historyków, pasjonatów, turystów, dla których miejscowość, jej historia, lokalny koloryt tworzony przez miejscowe społeczności, jest czymś ważnym. Gmina jest też integralnie powiązana z gminami sąsiednimi. Ma to ogromne znaczenie dla prawidłowego funkcjonowania tak gospodarki, jak i wszelkich przejawów społecznej aktywności mieszkańców gminy, co przełożyło się m.in. na powstanie niektórych szlaków turystycznych, których inicjatorem i zarządcą jest Stowarzyszenie „Solidarni w Partnerstwie” z siedzibą w Starym Mieście, obejmujące swym zasięgiem tereny kilku gmin, w tym gminę Grodziec. Szlaki turystyczne stanowią formę związku między

sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych, a wiodą one do najciekawszych pod względem historycznym i przyrodniczym miejscowości, w których znajdują się najcenniejsze obiekty zabytkowe, wymienione w poprzednich rozdziałach. Są to m.in. szlaki:

·ROWEROWA SZÓSTKA, szlak międzygminny koloru czerwonego, dł. 111 km, prowadzi przez tereny rozciągające się między Doliną Rzeki Warty i Równiną Rychwalską, leżących na obszarze chronionego krajobrazu, jest najdłuższym szlakiem południowej części Ziemi Konińskiej, przebiega przez Stare Miasto – Tuliszków – Rychwał – Grodziec (na terenie gminy odcinek ok. 6 km) – Rzgów – Golina – Stare Miasto. Zarządcą szlaku jest Stowarzyszenie "Solidarni w Partnerstwie".

·„PODKUTA SZÓSTKA”, czerwony szlak konny, dystans 118 km, przebiega przez tereny sześciu gmin zrzeszonych w Stowarzyszeniu „Solidarni w Partnerstwie”, na trasie: Głodowo - Sławsk - Zarzewek – Świącia – Głowiew – Zgoda – Grabowiec – Grzymiszew – Grochowy - Stara Huta – Królików – Łagiewniki -Błonice – Mądrozki – Zarzew - Zarzewek. Na trasie znajduje się sześć stanic oraz drogowaskazy i tablice informacyjne.

·SZLAK CYSTERSKI, kulturowy, prowadzi z Kalisza poprzez Rychwał, Grodziec, Królików, Kowalewek, Rzgów - szlak wiedzie do klasztoru w Łądzie. Jego koniński odcinek dalej prowadzi poprzez Golinę, Kawnice, Bieniszew, Kazimierz Biskupi, Gosławice do Konina i dalej do pomorskich posiadłości cysterskich w okolicach Gniewu, Pelplina i Tczewa, kończąc się w Gdańsku – Oliwie.

·„WIELKA PĘTLA PUSZCZY PYZDRSKIEJ”, trasa przebiega wzdłuż drogi: Czarnybród (warsztat garncarski), Biskupice (zespół parkowo-pałacowy), Królików (zespół budowli sakralnych parafii, stanowiska archeologiczne), Grodziec (pałac z 2 połowy XVIII wieku wraz z oficyną wybudowaną na początku XIX wieku., neogotycki kościół rzymsko-katolicki oraz neogotycki kościół ewangelicki wybudowane pod koniec XIX wieku. (Trasa nieoznaczona w terenie).

·SZLAK ZAMKÓW, prowadzi poprzez: Rychwał (zamek; dwór na kopcu) – Grodziec (pozostałości dworu) – Sławsk (pozostałości dworu) – Konin – Przyjmę (kamienica Przyjemskich) – Gosławice (zamek).

Ponadto, na terenie gminy funkcjonują liczne ścieżki przyrodniczo-dydaktyczne, utworzone przez Nadleśnictwo Grodziec na terenach leśnych oraz ścieżka przyrodnicza w Groźcu przy ul. Leśnej. oddana do użytku przez Gminę Grodziec.

Istniejąca sieć szlaków turystycznych nie wyczerpuje możliwości wytyczenia kolejnych szlaków turystycznych czy ścieżek dydaktycznych. Jakość dotychczasowej oferty turystycznej może podnieść kolejny produkt turystyki kulturowej np. szlak tematyczny, dla którego utworzenia są szczególnie atrakcyjne wszelkie produkty regionalne związane z gastronomią czy znane rody i wydarzenia historyczne. Miejscowości związane z osadnictwem olęderskim mogłyby połączyć Szlak dziedzictwa olęderskiego. Kolejne propozycje to szlak nordic walking, ścieżka dydaktyczno-przyrodnicza na terenach Natura 2000, jako źródło wiedzy związanej z występującymi tutaj i prezentowanymi np. na fotogramach okazami chronionej flory i fauny czy utworzenie punktów obserwacji ornitologicznych, jako dobry przykład realizacji idei tzw. birdwatchingu i turystyki fotograficznej, walkingtours – spacerowe wycieczki piesze indywidualne i zorganizowane, wildlifewatching – podglądanie świata przyrody

Gmina mogłaby również wykorzystać współczesną formę odkrywania i popularyzowania dziedzictwa kulturowego, jaką jest questing, czyli zwiedzanie z elementami gier terenowych, wyprawy odkrywców, warsztaty edukacyjne. Ta atrakcyjna forma zwiedzania, niewymagająca inwestycji infrastrukturalnych – trasa zwiedzania nieoznaczona w terenie, łączy we współczesnej turystyce rozrywkę, zabawę z edukacją, emocje. Tematyka szlaków questingowych dotyczy lokalnego dziedzictwa kulturowego, obiektów i miejsc mniej znanych, jednak z unikatową historią, co jest szansą dla małych miejscowości. Questing pozwala odkryć na nowo miejsca związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym, zaktywizować lokalną społeczność począwszy od młodzieży szkolnej po seniorów, a także promować miejscowość np. uwzględniając w wielu wsiach ślady współistnienia mieszkańców innych wyznań, charakterystyczne budownictwo osadników olęderskich, tradycje garncarskie, znane postaci historyczne związane z gminą, tradycje powstańcze i miejsca pamięci.

To tylko niektóre z możliwości promowania tych terenów, które pozwoliłyby wzbogacić ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo - historycznych gminy, gdyż jej perspektywy

rozwojowe wiążą się również z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów wypoczynkowych i turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych.

Agroturystyka – to forma wypoczynku odbywającego się na terenach wiejskich o charakterze rolniczym, oparta o bazę noclegową i aktywności rekreacyjne związane z gospodarstwem rolnym lub równoważnym i jego otoczeniem przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym. W Polsce rozwija się niezwykle dynamicznie ten rodzaj turystyki wiejskiej, wykorzystującej naturalne walory dziedzictwa kulturowego i różnorodności przyrodniczej, a obiekty kultury materialnej wsi, do niedawna tracone bezpowrotnie, dzisiaj odżywają na nowo. Starym domom, karczmom, kuźniom, często będącym przykładem unikatowej sztuki budowlanej, nadaje się nowe przeznaczenie – służą turystom.

Agroturystyka, dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa rolne, a jej przykładem są: gospodarstwo agroturystyczne „Pod Lipą” w Janowie, „Bobrowisko” w miejscowości Stary Borowiec, „Krystianowe Ranczo” w Grodziecu, to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

Ponadto, przy pomocy organizacji pozarządowych, w porozumieniu z konserwatorem zabytków i właścicielami nieruchomości wskazane byłoby wykonanie tablic informacyjnych z opisami i umieszczenie ich przy najcenniejszych obiektach zabytkowych w gminie.

12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądaných zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Grodziec wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Gminy,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa kulturowego w lokalnej społeczności,
- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,

· utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami.

· wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

System finansowania zabytków został określony w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71–83a), jej podstawowym wyróżnikiem jest rozdzielenie pojęcia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do ochrony zabytków odnoszą się wszelkie czynności władcze podejmowane w tym zakresie przez organy administracji publicznej, natomiast opieka nad zabytkami polegająca na utrzymaniu ich we właściwym stanie technicznym należy do właścicieli i użytkowników zabytków. Tak więc to na właścicielu spoczywa obowiązek właściwego zabezpieczenia i utrzymania obiektu zabytkowego oraz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.

Biorąc pod uwagę specyfikę prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach, finansowanie opieki nad zabytkami zostało wpisane w ogólny system finansów publicznych. Dzięki temu właściciel lub posiadacz zabytku, tzn. osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków jako „sprawująca opiekę nad zabytkiem” może ubiegać się o przyznanie dotacji celowej z budżetu państwa. Dodatkowo w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacje przy zabytku wpisanym do rejestru mogą być udzielane przez organy stanowiące gmin, powiatów lub samorządów województw.

Sposób i zakres udzielanych dotacji został szczegółowo opisany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Do najważniejszych zapisów należy określenie, na jakie prace można uzyskać wsparcie finansowe. I tak dotacja może obejmować nakłady konieczne na (art. 77):

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83a). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz. 1674 ze zm.).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Witryna internetowa: <https://www.gov.pl/web/kultura>

2. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Od 2019 r. wydatki na remont mogą obejmować również obiekty towarzyszące tj.

plebanie, kancelarie parafialne, organistówki, a w szczególnie uzasadnionych przypadkach remont i konserwację wyposażenia i wystroju obiektów sakralnych.

Witryna internetowa: <https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny>

3. Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Witryna internetowa: <http://www.poznan.wuoz.gov.pl>

4. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury

Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z budżetu Województwa Wielkopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów.

Witryna internetowa: <http://www.bip.umww.pl>

5. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające m.in. na: pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów, usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia, przygotowaniu gruntu pod nasadzenia, zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia.

Witryna internetowa: <http://www.wfosgw.poznan.pl>

6. Powiatu Konińskiego

Zasady i tryb udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie Powiatu Konińskiego określone zostały w Uchwale Nr XLI/232/10 Rady Powiatu Konińskiego z dnia 3 sierpnia 2010 r.

Witryna internetowa: <https://powiat.konin.pl>

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z funduszy europejskich, m.in. z zaplanowanych na lata 2021-2027, *Programu Infrastruktura i Środowisko, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Wielkopolskiego oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.*

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.